

บทที่ ๓

สังขาทิเสสของภิกษุณีสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ภิกษุณี หมายถึง หญิงผู้ให้อุปสมบทแล้ว พระผู้หญิงในพระพุทธศาสนา^๑ คำว่า “ภิกษุณี” เป็นภาษาสันสกฤต ส่วนคำว่า “ภิกษุณี”^๒ เป็นภาษาบาลี ภิกษุและภิกษุณี ว่าโดยความหมายแล้วมีความหมายเหมือนกัน

ภิกษุณี เป็นชื่อของพระเพศหญิงที่ได้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาโดยเกิดขึ้นมาจากพระนางปชาบดีโคตมีเป็นรูปแรก ด้วยการทูลขอจากพระอานนท์ เมื่อมีทั้งเพศชายและเพศหญิงเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาเดียวกัน หลักในการปฏิบัติหรือพระวินัยนั้น จะต้องมีส่วนลดและเพิ่มที่แตกต่างกันตามแต่กรณี เพื่อความเหมาะสมและเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดการล่วงละเมิดระหว่างภิกษุกับภิกษุณีด้วยกัน หรือทำผิดกฎข้อบัญญัติในสิกขาบทอื่นที่เป็นความประพฤติด่วนบุคคลตามที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติเอาไว้แล้ว

๓.๑ การบัญญัติสิกขาบทอาบัติสังขาทิเสสของภิกษุณีสงฆ์

ก่อนที่จะกล่าวถึงเรื่องเกี่ยวกับการบัญญัติสิกขาบทอาบัติสังขาทิเสสฝ่ายภิกษุณีนั้น ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงเรื่องเกี่ยวกับภิกษุณีรูปแรกที่ได้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ก่อน เพื่อให้เห็นความเป็นมาของภิกษุณีว่ามีขึ้นมาได้อย่างไร

เมื่อกล่าวตามหลักแห่งพุทธธรรม ทั้งสตรีและบุรุษสามารถเข้าถึงจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาได้เช่นเดียวกัน เมื่อได้ทรงตั้งภิกษุสงฆ์ขึ้นแล้ว หลังจากเวลาผ่านไประยะหนึ่ง แม้ว่าสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมไม่เอื้อ ก็ได้ทรงตั้งภิกษุณีสงฆ์ขึ้น โดยทรงกระทำด้วยความตระหนักพระทัยถึงความยากลำบาก และด้วยความระมัดระวังอย่างยิ่ง ที่จะเตรียมการวางรูปสภาพสตรีชีวิตของนักบวชสตรีนี้ ดำรงอยู่ด้วยดีในสังคมสมัยนั้นในขณะที่โอกาสของสตรีในการศึกษาทางจิต ได้ถูกศาสนาพระเวทกำจัดแคบเข้ามาจนเหมือนปิดตายไปแล้ว^๓

ภิกษุณี ในพระพุทธศาสนามีหลายรูปที่บวชเข้ามาแล้วสามารถประพฤติดำเนินตามพระธรรมวินัยจนได้เป็นพระอเสขบุคคลมากมาย และมีชื่อเสียงปรากฏที่เป็นหลักฐานในพระไตรปิฎก แต่การที่นักบวชที่เป็นภิกษุณีจะเป็นถึงระดับอเสขบุคคลได้นั้น ต้องผ่านการขัดเกลามาก โดยเฉพาะในเรื่องการปฏิบัติตามพระธรรมและพระวินัยหรือทั้งปฏิบัติและศึกษามาก และภิกษุณีผู้ปฏิบัติจะต้องรักษาพระธรรมวินัยให้เกิดความรู้ความเข้าใจด้วยตนเองด้วยถ้าเรียกไปตามภาษาที่เราเคยได้ยินจนคุ้นหู คือ ท่านเรียกว่าเป็นบัณฑิต (บัณฑิตทางธรรม)

^๑พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๗๓.

^๒วิ.ภิกษุณี. (ไทย) ๓/๖๕๘/๕.

^๓พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๔๑, (กรุงเทพฯ : เพ็ชรแอนด์โฮม, ๒๕๕๘), หน้า ๗.

ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในสมณะสูตร^๔ ถึงกิจของสมณะหรือนักบวชที่ต้องรับทำในฐานะหน้าที่ของตนอย่างหนึ่ง คือ การสมาทานศึกษาอยู่ในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ผู้สอนที่ดีจึงต้องเป็นผู้ที่ตั้งตนในคุณธรรมที่ชอบก่อน เหมือนพระพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า “บัณฑิตพึงตั้งตนไว้ในคุณธรรมที่เหมาะสมก่อน แล้วสอนคนอื่นในภายหลังจึงจะไม่มีวามอง และบุคคลสอนผู้อื่นอย่างไร ก็พึงทำตนอย่างนั้น ผู้ที่ฝึกตนดีแล้ว จึงควรฝึกคนอื่น เพราะตนนั้นแลฝึกได้ยากยิ่ง”^๕

การที่ภิกษุณีเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าสอนให้ขัดเกลาจิตใจ เพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์เป็นการตัดบ่วงที่เคยยึดติดทั้งปวงออกด้วยการปฏิบัติพระธรรมวินัย ดังที่ท่านกล่าวไว้ในพระไตรปิฎกว่า “ตัดบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์”^๖ ออกจากจิตใจให้หมด เพื่อความเจริญงอกงามในพระธรรมวินัย และพระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระวินัยให้ภิกษุณีได้ปฏิบัติเพื่อความดีงามในหมู่คณะ คือ หมู่แห่งภิกษุณีสงฆ์นั่นเอง

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า บรรดาภิกษุณีทั้งหมดกล่าวโดยส่วนรวมหรือโดยฐานเป็นชุมชนหนึ่ง ภิกษุณีตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป ประชุมกันเนื่องในกิจพิธี ภิกษุณีสงฆ์เกิดขึ้นในพรรษาที่ ๕ แห่งการบำเพ็ญพุทธกิจโดยมี พระมหาปชาบดีโคตมี พระมาตุจฉาซึ่งเป็นพระมารดาเลี้ยงของเจ้าชายสิทธัตถะ เป็นพระภิกษุณีรูปแรก^๗

ภิกษุณีในพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นโดยพระพุทธประสงค์คือพระพุทธเจ้าตั้งใจจะให้มีขึ้นในฐานะที่เป็นพระสาวิกาคู่กับพระสาวก ดังที่มีหลักฐานปรากฏในมหาปรินิพพานสูตรว่า

“อานนท์ เมื่อแรกตรัสรู้ เราพักอยู่ที่ต้นอชปาลนิโครธ มารผู้มีบาปได้เข้ามาหาเรา ได้กล่าวกับเราดังนี้ว่า ‘ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดปรินิพพานในบัดนี้’ เราตอบว่า มารผู้มีบาป เราจะยังไม่ปรินิพพานตราบเท่าที่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาของเราทั้งหลาย ยังไม่เฉียบแหลม ไม่ได้รับการแนะนำ ไม่แก้แค้นไม่เป็นพหุสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ปฏิบัติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้ว แต่ยังไม่บอกแสดงบัญญัติ กำหนด เปดเผย จำแนก ทำให้ง่ายไม่ได้ ยังแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ ข่มขี่ ค่ำกล่าวร้ายที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมไม่ได้ ตราบนั้นเรายังไม่ปรินิพพาน”^๘

พระดำรัสที่ได้ตรัสตอบมารและทรงเล่าให้พระอานนท์ฟังนั้น เพราะพระพุทธเจ้ารู้ล่วงหน้าแล้วว่า ต้องมีภิกษุณีในอนาคตด้วยอนาคตังสญาณ ปัญญาอันรู้จักคาดเห็นผลในอนาคต^๙

ครั้งสมัยพระพุทธเจ้าในอดีตทรงพระนามว่า ที่ปังกะนั้น พระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันเกิดเป็นพระโพธิสัตว์ชื่อ สุมะธดาบส^{๑๐} ได้รับการพยากรณ์จาก พระที่ปังกะว่า ในอนาคตสุมะธดาบสจะได้

^๔ดูรายละเอียดใน อด.ดิก. (ไทย) ๒๐/๘๒/๓๐๘.

^๕ช.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๕๘-๑๕๙/๘๑-๘๒.

^๖วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^๗พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๗๓.

^๘ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๗๕/๓๗๒.

^๙สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๘.

ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าพระนามว่า โคดม พระมารดาจักมีพระนามว่า มายา พระบิดาจักมีพระนามว่า สุทโธนะ พระเชมาเถรี และพระอุบลวรรณาเถรี จักเป็นพระอัครสาวิกา

ดังที่สมบุรณ์ ตาสนธิ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ กว่าจะเป็นพระพุทธเจ้าว่า ฤาษีสุมเมธ (มีความเชื่อเรื่องกรรมวาที) จึงใคร่ครวญถึงธรรมที่จักกระทำให้เป็นพระพุทธเจ้า เมื่อตรวจตราดูธรรมะทั้งสิ้น โดยลำดับว่า “ธรรมที่กระทำให้เป็นพระพุทธเจ้า มีอยู่ ณ ที่ไหนหนอ เบื้องสูงหรือเบื้องต่ำ อยู่ในทิศไหน” และได้บอกกับตัวเองว่า

“ดูก่อนสุเมธ ทานบารมีข้อที่ ๑ ที่พระโพธิสัตว์แต่เก่าก่อนทั้งหลายถือปฏิบัติเป็นประจำ ตั้งแต่นี้ไป ท่านพึงบำเพ็ญทานบารมีข้อแรกให้เต็ม เหมือนหม้อน้ำที่คว่ำแล้วยอมปล่อยน้ำออกไม่เหลือ ไม่น่ากลับเข้าไปอีก ฉันทใด

เมื่อเธอไม่ห่วงใยในทรัพย์ ยศ บุตร ภริยา หรือร่างกาย ให้สิ่งที่เขาต้องการอยากได้ทั้งหมด แก่ผู้ขอ กระทำมิให้มีส่วนเหลือ จักได้นั่งที่โคนต้นโพธิ์เป็นพระพุทธเจ้าได้ จงอธิษฐานทานบารมีข้อแรกทำเป็นประจำตลอดไป”^{๑๑}

และในคัมภีร์พุทธวงศ์ยังได้กล่าวถึงพระพุทธเจ้า ๒๕ พระองค์ตั้งแต่พระที่ปึงกรพุทธเจ้า องค์ที่ ๑ จนถึงพระโคดมพุทธเจ้าองค์ที่ ๒๕ ทุกๆ พระองค์ล้วนปรากฏมีพระอัครสาวิกา คือมีภิกษุณีด้วยกันทุกพระองค์ พระโคดมพุทธเจ้าก็ทรงมีภิกษุณีคือ พระเชมาภิกษุณี และพระอุบลวรรณาภิกษุณี เป็นพระอัครสาวิกา^{๑๒} จากหลักฐานดังกล่าวนี้ ในพระศาสนาของพระโคดมพุทธเจ้าของเรานี้ ก็ต้องมีภิกษุณีเช่นกับพระพุทธเจ้าองค์ก่อนเหมือนกัน เมื่อมีภิกษุณีที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์จึงจำต้องมีการบัญญัติสิกขาบทต่างๆ ขึ้นมา

ภิกษุณีท่านแรกที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติกฎเกณฑ์ในการถือปฏิบัติ นั่น คือ พระนางปชาบดีโคตมี หลังจากที่ได้ช่วยพระนางทูลขอบวชกับพระพุทธเจ้า ทรงพระอนุญาตแต่มีข้อแม้โดยพระพุทธเจ้าตรัสว่า

ถ้าหากปชาบดีโคตมีรับครุธรรม ๘ ประการได้ การรับครุธรรมนั้นแลเป็นการอุปสมบทของพระนาง^{๑๓} พระนางจึงรับไปปฏิบัติได้จึงเป็นการอุปสมบทแบบครุธรรม ๘ ประการดังนี้ คือ

๑) ภิกษุณีถึงจะบวชได้ ๑๐๐ พรรษา ก็ต้องทำการกราบไหว้ต้อนรับทำอัญชลีกรรม ทำสามัคคีกรรมแก่ภิกษุผู้บวชแม้ในวันนั้น ธรรมข้อนี้ภิกษุณีพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่พึงล่วงละเมิดจนตลอดชีวิต

๒) ภิกษุณีไม่พึงอยู่จำพรรษาในอาวาสที่ไม่มีภิกษุ ธรรมข้อนี้ภิกษุณีพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่พึงล่วงละเมิดจนตลอดชีวิต

๓) ภิกษุณีพึงหวังธรรม ๒ อย่าง คือ ถามอุโบสถและไปรับโอวาทจากภิกษุสงฆ์ทุกกึ่งเดือน ธรรมข้อนี้ภิกษุณีพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่ล่วงละเมิดจนตลอดชีวิต

^{๑๑}ช.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๑๖๔-๑๖๘/๑๕๔-๑๕๕

^{๑๒}สมบุรณ์ ตาสนธิ, กว่าจะเป็นพระพุทธเจ้า, (นนทบุรี : ริงค์ ปียอนด์บุ๊คส์, ๒๕๕๔), หน้า ๓๗.

^{๑๓}ช.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๑๘/๗๒๐.

^{๑๔}อ.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๕๑/๓๓๓.

๔) ภิกษุณีจำพรรษาแล้วพึงปวารณาในสงฆ์ ๒ ฝ่าย โดยสถาน ๓ คือ ได้เห็นได้ฟัง หรือได้นึกสงสัย ธรรมข้อนี้ภิกษุณีพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่พึงล่วงละเมิดจนตลอดชีวิต

๕) ภิกษุณีต้องครุธรรมแล้วพึงประพฤติกุศลมานัตในสงฆ์ ๒ ฝ่าย ธรรมข้อนี้ภิกษุณีพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่พึงล่วงละเมิดจนตลอดชีวิต

๖) ภิกษุณีพึงแสวงหาการอุปสมบทในสงฆ์ ๒ ฝ่ายให้แก่สิกขมานาที่ศึกษาธรรม ๖ ข้อตลอด ๒ ปีแล้ว ธรรมข้อนี้ภิกษุณีพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่พึงล่วงละเมิดจนตลอดชีวิต

๗) ภิกษุณีไม่พึงด่าไม่พึงบริภาษภิกษุ ไม่ว่ากรณีใดๆ ธรรมข้อนี้ภิกษุณีพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่พึงล่วงละเมิดจนตลอดชีวิต

๘) ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปห้ามภิกษุณีสั่งสอนภิกษุ แต่ไม่ห้ามภิกษุสั่งสอนภิกษุณี ธรรมข้อนี้ภิกษุณีพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่พึงล่วงละเมิดจนตลอดชีวิต^{๔๔}ต่อมาเนื่องจากนางเป็นภิกษุณีรูปแรกที่รู้กาลมานาน พระพุทธเจ้าจึงทรงตั้งเอตทัคคะให้ ดังนี้

เมื่อพระศาสดาประทับ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงสถาปนาภิกษุณีในตำแหน่งเอตทัคคะหลายตำแหน่ง พระพุทธองค์ ทรงพิจารณาเห็นว่า พระนางมหาปชาบดีโคตมี เป็นผู้มียุวุฒิสูง คือรู้กาลนาน มีประสบการณ์มาก รู้เหตุการณ์ต่างๆ มาตั้งแต่ต้น จึงทรงสถาปนาพระนางตำแหน่งเอตทัคคะเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุณีทั้งหลาย ในฝ่ายรัตตัญญู คือ ผู้รู้ราตรีนาน^{๔๕}

๓.๑.๑ ภิกษุณีผู้ต้นบัญญัติ

ภิกษุณีสงฆ์เมื่อบวชมาแล้วมีวินัยบัญญัติและสิกขาบทต่างๆ ที่ต้องประพฤติปฏิบัติ เช่นเดียวกันกับภิกษุสงฆ์การบัญญัติสิกขาบทที่เป็นอาบัติสังฆาติเสสฝ่ายภิกษุณีสงฆ์นั้น มีเรื่องอุปาสกกับภิกษุณีอุลลันทาเป็นผู้ชอบก่อคดีพิพาทจนเกิดเรื่องขึ้น

ในสมัยพุทธกาลเรื่องนี้เกิดขึ้นทำให้พระพุทธเจ้าทรงได้บัญญัติสิกขาบทเกี่ยวกับสังฆาติเสสขึ้นมา โดยปรารภอุปาสกกับภิกษุณีอุลลันทาเหตุ เรื่องเกิดขึ้นที่เขตกรุงสาวัตถี ในพระไตรปิฎกมีหลักฐานปรากฏกล่าวไว้ว่า

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้น อุปาสกคนหนึ่งถวายโรงเก็บของแก่ภิกษุณีสงฆ์แล้วถึงแก่กรรม เขามีบุตร ๒ คน คนหนึ่งไม่มีศรัทธาไม่เลื่อมใสอีกคนหนึ่งมีศรัทธาเลื่อมใส บุตรทั้งสองแบ่งสมบัติของบิดา บุตรคนที่ไม่มีศรัทธาไม่เลื่อมใสได้กล่าวกับบุตรคนที่มีศรัทธาเลื่อมใสดังนี้ว่า “พวกเรายังมีโรงเก็บของอยู่ เอาโรงเก็บของนี้มาแบ่งกันเถิด”

เมื่อเขากล่าวอย่างนั้น บุตรคนที่มีศรัทธาเลื่อมใสได้กล่าวกับบุตรคนที่ไม่มีศรัทธาไม่เลื่อมใสดังนี้ว่า “ท่านอย่าได้กล่าวอย่างนี้ บิดาของพวกเราถวายโรงเก็บของให้ภิกษุณีสงฆ์แล้ว”บุตร

^{๔๔}วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๐๓/๓๑๖-๓๑๗.

^{๔๕}ช.อุป. (ไทย) ๓๓/๒๘๒/๔๒๕,อง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๓๕/๓๐.

คนที่ไม่มีศรัทธาไม่เลื่อมใสได้กล่าวกับบุตรคนมีศรัทธาเลื่อมใสในแม่วินัยครั้งที่ ๒ ดังนี้ว่า “พวกเรายังมีโรงเก็บของอยู่ เอามันมาแบ่งกันเถิด” บุตรคนที่มีศรัทธาเลื่อมใสก็กล่าวกับบุตรคนที่ไม่มีศรัทธาไม่เลื่อมใสดังนี้ว่า “ท่านอย่าได้กล่าวอย่างนี้ บิดาของพวกเราถวายโรงเก็บของให้ภิกษุสงฆ์แล้ว”

บุตรคนที่ไม่มีศรัทธาไม่เลื่อมใสกล่าวกับบุตรคนที่มีศรัทธาเลื่อมใสแม่วินัยครั้งที่ ๓ ว่า “พวกเรายังมีโรงเก็บของอยู่ เอามันมาแบ่งกันเถิด”

ต่อมา บุตรคนที่มีศรัทธาเลื่อมใสคิดว่า ถ้าเราได้โรงเก็บของก็จักถวายภิกษุสงฆ์ครั้งนั้น เมื่อทั้งสองกำลังแบ่งกันอยู่ โรงเก็บของตกเป็นสมบัติของบุตรคนที่มีศรัทธาไม่เลื่อมใส ต่อมา บุตรคนที่มีศรัทธาไม่เลื่อมใสได้เข้าไปหาภิกษุสงฆ์ทั้งหลายแล้วได้กล่าวดังนี้ว่า “เชิญท่านทั้งหลายออกไป โรงเก็บของเป็นสมบัติของกระผม”

เมื่อเขากล่าวอย่างนี้ ภิกษุสงฆ์ลุลลันหาได้กล่าวกับบุรุษนั้นดังนี้ว่า “เธออย่าได้กล่าวอย่างนี้ บิดาของเธอถวายโรงเก็บของให้ภิกษุสงฆ์แล้ว” ทั้งสองฝ่ายโต้เถียงกันว่าถวาย ไม่ได้ถวาย จึงพากันไปฟ้องพวกมหาอมาตย์ผู้พิพากษาพวกมหาอมาตย์ถามว่า “แม่เจ้า มีใครบ้างที่พอจะรู้เห็นเป็นพยานได้ว่าโรงเก็บของเขายถวายภิกษุสงฆ์แล้ว” เมื่อพวกมหาอมาตย์กล่าวอย่างนี้ ภิกษุสงฆ์ลุลลันหาจึงได้กล่าวกับพวกมหาอมาตย์ดังนี้ว่า “พวกท่านเคยเห็นหรือได้ยินบ้างไหมว่า เมื่อจะถวายทานจะต้องมีพยานด้วย” พวกมหาอมาตย์ตอบว่า “แม่เจ้ากล่าวจริง” จึงตัดสินมอบโรงเก็บของให้ภิกษุสงฆ์ไปบุรุษนั้นแพ้คดี จึงดำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “หญิงชั่วหัวโล้นเหล่านี้ไม่ใช่สมณะหญิง ไฉนจึงให้ผู้พิพากษาริบโรงเก็บของของเราเล่า” ภิกษุสงฆ์ลุลลันหาบอกเรื่องนั้นให้พวกมหาอมาตย์ทราบพวกมหาอมาตย์ได้ปรับสินไหมเขา บุรุษนั้นถูกปรับจึงให้สร้างที่พักอาศัย^{๑๖} ไว้ใกล้ที่อยู่ภิกษุสงฆ์แล้วสั่งอาศัยว่า “พวกท่านจงช่วยกันพูดตะโกนใส่ภิกษุสงฆ์เหล่านี้” ภิกษุสงฆ์ลุลลันหาจึงบอกเรื่องนั้นให้พวกมหาอมาตย์ทราบ พวกมหาอมาตย์สั่งให้จับบุรุษนั้นจองจำไว้ พวกชาวบ้านพากันดำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “ครั้งแรกพวกภิกษุสงฆ์ให้เจ้าหน้าที่ริบโรงเก็บของ ครั้งที่ ๒ ให้ปรับสินไหม ครั้งที่ ๓ ให้จองจำ คราวนี้เห็นที่จะสั่งฆ่า”^{๑๗} เพราะเรื่องดังกล่าวพระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติสิกขาบทว่า

ก็ภิกษุณีใดก่อคดีพิพาทกับคหบดี กับบุตรคหบดี กับทาส หรือกับกรรมกร โดยที่สุด กระทั่งกับสมณปริพาชก ภิกษุณีนี้ต้องธรรมคือสังฆาติเสสที่ชื่อว่าปฐมาปัตติกะ นิสสารณียะ^{๑๘}

คำว่า นิสสารณียะ หรือนิสสารณา เป็นคำที่มีความหมายเหมือนกัน ดังที่ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า นิสสารณา คือ การไล่ออก การขับออกจากหมู่ เช่น นาสนะสามเณรผู้กล่าวต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าออกไปเสียจากหมู่ (อยู่ในอบโลกนกัมม) ประกาศถอนธรรมกถึกผู้ไม่แตกฉานในธรรมในอรรถ คัดค้านคดีโดยหาหลักฐานมิได้ ออกเสียจากการระงับอธิกรณ์^{๑๙}

^{๑๖}คำว่า “อาศัย” เป็นคำเรียกนักบวชที่เปลี่ยวพวกหนึ่งในครั้งพุทธกาล เป็นสาวกของมกขลิโคสาล (ดูในทีฆนิกาย สิลขันวารค แบล ๙/๑๖๗-๑๖๘/๕๔-๕๖).

^{๑๗}วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๖๗๘/๒๕-๒๖.

^{๑๘}วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๖๗๘/๒๗.

^{๑๙}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพฯ : เอส. อาร์. พรินติ้งแมสโปรดักส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๕.

คำว่า ภิกษุณี มีอธิบายว่า ชื่อว่าภิกษุณี เพราะเป็นผู้ขอ ฯลฯ นี่ที่พระผู้มีพระภาคทรง
ประสงค์เอาว่า ภิกษุณี ในความหมายนี้

ที่ชื่อว่า ก่อคดีพิพาท พระผู้มีพระภาคตรัสหมายถึงผู้ก่อคดี

ที่ชื่อว่า คหบดี ได้แก่ ชายผู้ครองเรือนคนใดคนหนึ่ง

ที่ชื่อว่า บุตรคหบดี ได้แก่ บุตรและพี่น้องชายคนใดคนหนึ่ง

ที่ชื่อว่า ทาส ได้แก่ ทาสในเรือนเบี้ย ทาสน้ำเงิน ทาสเชลย

ที่ชื่อว่า กรรมกร ได้แก่ คนรับจ้างชั่วคราว คนงานประจำ

ที่ชื่อว่า สมณปริพาชก ได้แก่ นักบวชคนใดคนหนึ่งอยู่ในลัทธิปริพาชกยกเว้นภิกษุ
ภิกษุณี สิกขมานา สามเณร และสามเณรี [นักบวชในประเทศอินเดียสมัยก่อนมีหลากหลายรูปแบบ
แม้กระทั่งสมัยปัจจุบันก็ยังมีพวกเจ้าลัทธิที่ยังถือวัตรปฏิบัติตามความเชื่อต่างๆ ในแต่ละสำนักของ
ตอนอย่างเคร่งครัดยังมีอยู่มาก ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า นักบวชนอกหรือเรียกว่า ลัทธินอก
พระพุทธศาสนานั้นเอง]

ภิกษุณีแสวงหาเพื่อนหรือเดินไปด้วยตั้งใจว่า “จะก่อคดี” ต้องอาบัติทุกกฏบอกเรื่องของ
คนหนึ่ง(แก่ตุลาการ) ต้องอาบัติทุกกฏ บอกเรื่องของคนที่สอง ต้องอาบัติถุลลัจจัย เมื่อศาลตัดสินแล้ว
ต้องอาบัติสังฆาทิเสส^{๒๐} สังฆาทิเสส^{๒๑} เป็นชื่อของอาบัติที่ยังแก้ไขได้

ภิกษุณีหลายรูปก็ทำไม่ได้ ภิกษุณีรูปเดียวก็ทำไม่ได้ด้วยเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า
สังฆาทิเสส ... สังฆาทิเสส นี่เป็นการขนานนาม เป็นคำเรียกหมวดอาบัตินั้นนั่นเองด้วยเหตุนี้ พระ
ผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า สังฆาทิเสส^{๒๒} และมีข้อยกเว้นว่า ภิกษุณีต่อไปนี้ไม่ต้องอาบัติมี ๕ อย่าง คือ

๑) ภิกษุณีถูกพวกชาวบ้านดิงตัวไป

๒) ภิกษุณีขออารักขา

๓) ภิกษุณีบอกไม่เจาจงบุคคล

๔) ภิกษุณีวิกลจริต

๕) ภิกษุณีตันบัญญัติ^{๒๓}

ภิกษุณีตันบัญญัติในเรื่องการประพฤติดังถึงกับต้องเป็นอาบัติสังฆาทิเสสนั้นใน
พระไตรปิฎกได้กล่าวไว้หลายสิกขาบท และในแต่ละสิกขาบทล้วนต้องมีผู้ต้นเรื่องก่อเหตุขึ้นมาก่อน
เมื่อมีผู้ต้นเรื่องก่อเหตุขึ้นพระพุทธเจ้าจึงทรงเรียกประชุมสงฆ์เพื่อถามเหตุต่อผู้ทำผิดในท่ามกลางหมู่
สงฆ์ เมื่อทราบเรื่องตามเป็นจริงแล้วจึงทรงบัญญัติสิกขาบทสังฆาทิเสสในข้อนั้นๆ ขึ้นภายหลัง และ

^{๒๐}วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๖๘๐/๒๘.

^{๒๑}คำว่า สังฆาทิเสสนี้เป็นชื่อเรียกกองอาบัติ แปลว่า “หมู่อาบัติที่ต้องการสงฆ์ทั้งในระยะเบื้องต้นและ
ในระยะที่ เหลือ”หมายความว่าภิกษุณีผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสจะออกจากอาบัตินั้นได้ต้องอาศัยสงฆ์ให้มานต์(ปักข
มานต์) ชักเข้าหาอาบัติเดิมและอัพภาน(เรียกเข้าหมู่) ในกรรมทั้งหมดนี้ ขาดสงฆ์เสียแล้ว ก็ทำไม่ได้สำเร็จภิกษุณีผู้จะ
ออกจากอาบัติสังฆาทิเสสนั้น แม้จะปิดอาบัติไว้ก็ไม่ต้องอยู่ปริวาส ประพฤติปักขมานต์ในสงฆ์.

^{๒๒}วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๖๘๐/๒๘.

^{๒๓}วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๖๘๑/๒๙.

การบัญญัติในแต่ละครั้งจะมีข้อยกเว้นเรียกว่า อนาปัตติวาร คือ ภิกษุณีที่ไม่ต้องอาบัติมีทุกสิกขาบท และในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๓ ท่านกล่าวว่ามีทั้งหมด ๑๗ สิกขาบท แต่มีปรากฏเพียง ๑๐ สิกขาบท เท่านั้นที่ระบุชัดส่วนที่เหลือใช้ร่วมกับภิกษุสงฆ์ภิกษุณีผู้ต้นบัญญัติตามเรื่องที่เกิดขึ้นนั้นๆ มีดังนี้

ก) สิกขาบทที่ใช้เฉพาะภิกษุณี

๑) ต้นบัญญัติ สังฆาติเสสสิกขาบทที่ ๑ว่าด้วยการก่อคดีพิพาทเรื่องอุบาสกกับภิกษุณี ฤๅลันทา^{๒๔}เป็นผู้ชอบก่อคดีพิพาทจนเหตุเกิดกรุงสาวัตถีดังที่กล่าวมาแล้ว

๒) ต้นบัญญัติสังฆาติเสสสิกขาบทที่ ๒ว่าด้วยการบวชให้สตรีผู้เป็นโจร เรื่องชายาเจ้าลิจฉวีกับภิกษุณีฤๅลันทา^{๒๕} เหตุเกิดที่เขตกรุงสาวัตถีโดยภิกษุณีชื่อฤๅลันทาได้อนุญาตให้ภรรยาของเจ้าลิจฉวีที่เป็นโจรขโมยเอาของมีค่าจากเมืองเวสาลี แล้วหนีไปบวชเพราะกลัวถูกฆ่าตาย

๓) ต้นบัญญัติสังฆาติเสสสิกขาบทที่ ๓ว่าด้วยการเข้าละแวกหมู่บ้านตามลำพังเป็นต้น เรื่องภิกษุณีอันเตวาสิโนของพระภัททกาปิลาณี^{๒๖} เหตุเกิดที่เขตกรุงสาวัตถีโดยอันเตวาสิโนของพระภัททกาปิลาณีทะเลาะกับภิกษุณีทั้งหลายจึงหนีไปตระกูลญาติในหมู่บ้านเพียงลำพัง ที่ทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ขึ้นมาเพราะไม่ต้องการให้ภิกษุณีไปไหนเพียงลำพังผู้เดียวอาจเป็นอันตรายได้

๔) ต้นบัญญัติสังฆาติเสสสิกขาบทที่ ๔ว่าด้วยการเรียกภิกษุณีที่ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรม เข้าหมู่บ้าน เรื่องภิกษุณีจันทกาลิ^{๒๗} เหตุเกิดที่กรุงสาวัตถี เพราะภิกษุณีฤๅลันทา ไปเรียกภิกษุณีที่สงฆ์พร้อมเพรียงกันโดยธรรมโดยวินัยลงอุกเขปนียกรรมและอีกประการหนึ่งท่านกล่าวว่า ภิกษุณีประพฤติดังตามภิกษุผู้ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมถ้าถูกสวดตักเตือนครบ ๓ ครั้งต้องอาบัติปาราชิก^{๒๘} แต่ถ้าภิกษุประพฤติดังตามภิกษุด้วยกันอาบัติจะลดเบาลงมา เช่น ท่านกล่าวว่า ภิกษุประพฤติดังตามภิกษุเช่นนั้น ต้องปาจิตตีย์^{๒๙}

๕) ต้นบัญญัติสังฆาติเสสสิกขาบทที่ ๕ว่าด้วยการรับโภชนะจากมือชายผู้กำหนดเรื่อง ภิกษุณีสุนทรินันทา^{๓๐} เหตุเกิดที่กรุงสาวัตถี สิกขาบท ข้อนี้นี้ไม่ว่าจะเป็นภิกษุหรือภิกษุณี เมื่อมีกำหนดห้ามสัมผัสหรือจับต้อง หมายความว่า มีความกำหนดทั้ง ๒ ฝ่าย แต่ถ้าภิกษุและภิกษุณี มีความยินดีอีกด้วยต้องอาบัติสังฆาติเสสอีกสิกขาบท ๑ คือ ภิกษุยินดีการลูบคลำจับต้องร่างกาย ต้องอาบัติสังฆาติเสส^{๓๑} ต้องอาบัติสังฆาติเสสเพราะจับต้องกาย^{๓๒} ในเรื่องต้นบัญญัติสิกขาบทที่ ๕ นี้ ประเด็นอยู่

^{๒๔}ดูรายละเอียดใน วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๖๗๘-๖๘๑/๒๕-๒๙.

^{๒๕}ดูรายละเอียดใน วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๖๘๒-๖๘๖/๓๐-๓๔.

^{๒๖}ดูรายละเอียดใน วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๖๘๗-๖๙๓/๓๕-๔๐.

^{๒๗}ดูรายละเอียดใน วิ. ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๖๙๔-๖๙๗/๔๑-๔๔.

^{๒๘}วิ.มहा. (ไทย) ๓/๖๖๙/๑๕.

^{๒๙}วิ.มहा. (ไทย) ๑/๒๗๗/๓๐๕.

^{๓๐}ดูรายละเอียดใน วิ. ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๖๙๙-๗๐๐/๔๕-๔๗.

^{๓๑}วิ.มहा. (ไทย) ๒/๓๙๘-๓๙๙/๕๐๑-๕๑๑.

^{๓๒}วิ.มहा. (ไทย) ๑/๒๗๐/๒๙๓.

ที่มีความกำหนดทั้ง ๒ ฝ่าย และรับโฆษณะจากมือถือถือว่าเป็นการสัมผัสระหว่างกันทั้ง ๒ ฝ่ายขณะมีกำหนด การสัมผัสหรือถูกต้องกันถ้าใจเกิดการยินดีร่วมด้วยเป็นเหตุที่นำไปสู่ปาราชิกได้ แต่ทั้งภิกษุและภิกษุณีไม่เหมือนกัน ดังในพระไตรปิฎกท่านกล่าวว่า

ภิกษุณียินดีการที่บุรุษจับมือ จับผ้าสังฆาฏิ ยืนเคียงคู่ สนทนา มาพบตามนัดหมาย มาหาเดินตามกัน จับต้องกาย ต้องปาราชิก^{๓๓} ส่วนในฝ่ายภิกษุต้องอาบัติทุกกฏเพราะจับของเนื่องด้วยกาย (ผ้าสังฆาฏิ)^{๓๔} เราจะเห็นว่าเพียงจิตและลักษณะอาการแปรปรวนนิดเดียวอาบัตีย่อมแตกต่างกัน และสามารถต่อยอดจากอาบัติหนึ่งไปสู่อีกอาบัติหนึ่งได้

๖) ต้นบัญญัติสังฆาติเสสสิกขาบทที่ ๖ ว่าด้วยการส่งเสริมภิกษุณีให้รับโฆษณะจากมือชายผู้กำหนด เรื่องภิกษุณีสุนทรินันทา^{๓๕} เหตุเกิดขึ้นที่เมืองสาวัตถี โดยที่ภิกษุณีสุนทรินันทาการรับโฆษะจากบุคคลที่มีความกำหนดแล้วนำมาฉัน การที่นักบวชประพฤติดีไม่ว่าจะเป็นพระสาวิกาหรือพระสาวกก็ตามพระพุทธองค์จะต้องมีบทบัญญัติเพื่อลงโทษ ดังที่พระองค์กล่าวว่า เรา (ตถาคต) จักทำโทษที่ล่วงเกินให้ปรากฏด้วยการถามนั้น แล้วบัญญัติสิกขาบท คือ ตั้งข้อบังคับหนักหรือเบาไว้แก่สาวกทั้งหลาย^{๓๖} ดังพระพุทธบัญญัติว่า

ก็ภิกษุณีใดกล่าวอย่างนี้ว่า “ชายผู้นั้นจะกำหนดหรือไม่กำหนดก็ตามก็ทำอะไรท่านไม่ได้ เพราะท่านไม่กำหนด นิมนต์เถิด แม่เจ้า ชายผู้นี้จะถวายสิ่งใดจะเป็นของเคี้ยวหรือของฉันก็ตาม ท่านจงรับประเคนของนั้นด้วยมือของตนเองแล้วเคี้ยวหรือฉันเถิด” ดังนี้ แม้ภิกษุณีนี้น้องธรรมคือสังฆาติเสสที่ชื่อว่าปฐมปาตติกะ นิสสารณียะ^{๓๗}

๗) ต้นบัญญัติสังฆาติเสสสิกขาบทที่ ๗ ว่าด้วยการบอกคืนพระรัตนตรัย เรื่องภิกษุณีจันทกาลิ^{๓๘} เหตุเกิดที่กรุงสาวัตถีครั้งนั้นภิกษุณีจันทกาลิทะเลาะกับภิกษุณีทั้งหลายโกรธ ไม่พอใจ จึงกล่าวว่า เราขอบอกลาพระพุทธขอบอกลาพระธรรม ขอบอกลาพระสงฆ์ขอบอกลาสีกขา เพราะความโกรธของนาง ถูกภิกษุณีผู้มักน้อยสันโดษตำหนิ ตีเตียนประณามต่างๆ ต่อมาพระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ขึ้นมา

๘) ต้นบัญญัติสังฆาติเสสสิกขาบทที่ ๘ ว่าด้วยภิกษุณีโกรธเพราะถูกตัดสินให้แพ้คดีในอธิกรณ์ เรื่องภิกษุณีจันทกาลิ^{๓๙} เหตุเกิดที่กรุงสาวัตถีครั้งนั้นภิกษุณีจันทกาลิถูกตัดสินให้แพ้คดีในอธิกรณ์หนึ่งแล้วนางโกรธ ไม่พอใจ จึงหาว่าพวกภิกษุณิลำเอียงด้วยอคติ ๔ เพราะชอบเพราะชังเพราะหลง และเพราะกลัวเพราะเรื่องนี้เป็นเหตุพระพุทธเจ้าจึงบัญญัติสิกขาบทว่า

^{๓๓}วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๖๗๕/๑๒.

^{๓๔}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๗๘/๓๐๖.

^{๓๕}ดูรายละเอียดใน วิ. ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๗๐๔-๗๐๘/๔๘-๕๑.

^{๓๖}วิ.อ. (ไทย) ๑/๑๖/๓๓๑.

^{๓๗}วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๗๐๕/๔๙.

^{๓๘}ดูรายละเอียดใน วิ. ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๗๐๙- ๗๑๔/๕๒-๕๗.

^{๓๙}ดูรายละเอียดใน วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๗๑๕-๗๒๐/๕๘-๖๒.

ก็ภิกษุณีใดถูกตัดสินให้แพศีในอธิกรณ์หนึ่ง โกรธ ไม่พอใจ จึงกล่าวอย่างนี้ว่า “พวกภิกษุณี ลำเอียงเพราะชอบ พวกภิกษุณีลำเอียงเพราะชัง พวกภิกษุณีลำเอียงเพราะหลง และพวก ภิกษุณีลำเอียงเพราะกลัว” ภิกษุณีนั่นอันภิกษุณีทั้งหลายฟังว่ากล่าวตักเตือนอย่างนี้ว่า “แม่ เจ้า ท่านเมื่อถูกตัดสินให้แพศีในอธิกรณ์หนึ่ง โกรธ ไม่พอใจ ก็อย่าได้กล่าวอย่างนี้ว่า ‘พวก ภิกษุณีลำเอียงเพราะชอบ พวกภิกษุณีลำเอียงเพราะชัง พวกภิกษุณีลำเอียงเพราะหลง และ พวกภิกษุณีลำเอียงเพราะกลัว’ แม่เจ้าเองก็ยังลำเอียงเพราะชอบบ้าง ลำเอียงเพราะชังบ้าง ลำเอียงเพราะหลงบ้าง ลำเอียงเพราะกลัวบ้าง” ภิกษุณีนั่นอันภิกษุณีทั้งหลายว่ากล่าว ตักเตือนอยู่อย่างนี้ก็ยังยืนยงอยู่อย่างนั้น ภิกษุณีนั่นอันภิกษุณีทั้งหลายฟังสวดสมณุภาสน์จน ครบ ๓ ครั้งเพื่อให้สละเรื่องนั้น ถ้าเธอกำลังถูกสวดสมณุภาสน์กว่าจะครบ ๓ ครั้งสละเรื่องนั้น ได้ นั้นเป็นการดี ถ้าไม่สละ แม้ภิกษุณีนี้ก็ต้องธรรมคือสังฆาติเสสที่ชื่อว่ายาวตติยกะนิสสารณิ ยะ^{๔๐}

๙) ต้นบัญญัติสังฆาติเสสสิกขาบทที่ ๙ ว่าด้วยภิกษุณีมีความประพฤติเลวทรามเรื่องภิกษุณี อันเตवासินีของภิกษุณีอุลลันทา^{๔๑} เหตุเกิดที่กรุงสวตถิโดยพวกภิกษุณีอันเตवासินีของภิกษุณีอุลลัน ทาอยู่คลุกคลีกันประพฤติเลวทราม มีกิตติศัพท์ในทางเสื่อมเสีย มักเบียดเบียนภิกษุณีสงฆ์แล้วปกปิด โทษของกันและกัน เป็นความประพฤติที่เลวทรามพระพุทธร่องจึงบัญญัติสิกขาบทว่า

ก็ภิกษุณีทั้งหลายอยู่คลุกคลีกัน มีความประพฤติเลวทราม มีกิตติศัพท์ในทางเสื่อมเสีย มี ชื่อเสียงไม่ดี มักเบียดเบียนภิกษุณีสงฆ์ ปกปิดโทษของกันและกัน ภิกษุณีเหล่านั้นอันภิกษุณี ทั้งหลายฟังว่ากล่าวตักเตือนอย่างนี้ว่า “น้องหญิงทั้งหลายอยู่คลุกคลีกัน มีความประพฤติเลว ทราม มีกิตติศัพท์ในทางเสื่อมเสีย มีชื่อเสียงไม่ดี มักเบียดเบียนภิกษุณีสงฆ์ ปกปิดโทษของ กันและกัน น้องหญิงทั้งหลาย พวกท่านจงแยกกันอยู่เถิด สงฆ์ย่อมสรรเสริญการแยกกันอยู่ ของน้องหญิงทั้งหลายเท่านั้น” ภิกษุณีเหล่านั้นอันภิกษุณีทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนอยู่อย่างนี้ ก็ยังยืนยงอยู่อย่างนั้น ภิกษุณีเหล่านั้นอันภิกษุณีทั้งหลายฟังสวดสมณุภาสน์จนครบ ๓ ครั้ง เพื่อให้สละเรื่องนั้นถ้าพวกเธอกำลังถูกสวดสมณุภาสน์กว่าจะครบ ๓ ครั้งสละเรื่องนั้นได้ นั้น เป็นการดี ถ้าไม่สละ แม้ภิกษุณีเหล่านี้ก็ต้องธรรมคือสังฆาติเสสที่ชื่อว่ายาวตติยกะนิสสารณิ ยะ^{๔๒}

๑๐) ต้นบัญญัติสังฆาติเสสสิกขาบทที่ ๑๐ ว่าด้วยการยุบสงฆ์เสริมให้ภิกษุณีประพฤติเลว ทราม เรื่องภิกษุณีอุลลันทา^{๔๓} เหตุเกิดที่กรุงสวตถิที่นางภิกษุณีอุลลันทา ได้กล่าวสนับสนุนกับ ภิกษุณีทั้งหลายผู้ถูกสงฆ์สวดสมณุภาสน์แล้วให้พากันอยู่คลุกคลีกันเป็นหมู่คณะอย่าแยกกันอยู่เรื่องนี้ พระพุทธเจ้าทรงจึงทรงบัญญัติสิกขาบทว่า

^{๔๐} วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๗๑๖/๕๙.

^{๔๑} ดูรายละเอียดใน วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๗๒๑-๗๒๖/๖๓-๖๗.

^{๔๒} วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๗๒๒/๖๔.

^{๔๓} ดูรายละเอียดใน วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๗๒๗-๗๓๒/๖๘-๗๔.

ก็ภิกษุณีใดกล่าวอย่างนี้ว่า “น้องหญิงทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงอยู่คลุกคลีกัน อย่าแยกกันอยู่ ภิกษุณีเหล่าอื่นผู้มีความประพฤติอย่างนี้ มีกิตติศัพท์อย่างนี้ มีชื่อเสียงอย่างนี้ มักเบียดเบียน ภิกษุณีสงฆ์ ปกปิดโทษของกันและกันไว้ก็มีอยู่ในสงฆ์สงฆ์ก็ไม่ได้ว่ากล่าวพวกเธอเลย สงฆ์ได้ แต่ว่ากล่าวพวกท่านเท่านั้นด้วยความดูหมิ่นเหยียดหยาม ด้วยความไม่พอใจ ด้วยการข่มขู่ เพราะพวกท่านอ่อนแอ อย่างนี้ว่า “น้องหญิงทั้งหลายอยู่คลุกคลีกัน มีความประพฤติเลวทราม มีกิตติศัพท์ในทางเสื่อมเสีย มีชื่อเสียงไม่ดี มักเบียดเบียนภิกษุณีสงฆ์ ปกปิดโทษของกันและกัน น้องหญิงทั้งหลาย พวกท่านจงแยกภิกษุณีนั่นอันภิกษุณีทั้งหลายฟังว่ากล่าว ตักเตือนอย่างนี้ว่า “น้องหญิง ท่านอย่ากล่าวอย่างนี้ว่า ‘น้องหญิงทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงอยู่คลุกคลีกัน อย่าแยกกันอยู่ ภิกษุณีเหล่าอื่นผู้มีความประพฤติอย่างนี้ มีกิตติศัพท์อย่างนี้มีชื่อเสียงอย่างนี้ มักเบียดเบียนภิกษุณีสงฆ์ ชอบปกปิดโทษกันไว้ก็มีอยู่ในสงฆ์ สงฆ์ก็ไม่ได้ว่ากล่าวภิกษุณีเหล่านั้นเลย ได้แต่ว่ากล่าวพวกท่านเท่านั้นด้วยความดูหมิ่นเหยียดหยาม ด้วยความไม่พอใจ ด้วยการข่มขู่ เพราะพวกท่านอ่อนแอ อย่างนี้ว่า ‘น้องหญิงทั้งหลายอยู่คลุกคลีกัน มีความประพฤติเลวทรามมีกิตติศัพท์ในทางเสื่อมเสีย มีชื่อเสียงไม่ดี มักเบียดเบียนภิกษุณีสงฆ์ ปกปิดโทษของกันและกัน น้องหญิงทั้งหลาย พวกท่านจงแยกกันอยู่เถิด สงฆ์ยอมสรรเสริญการแยกกันอยู่ของน้องหญิงทั้งหลายเท่านั้น” ภิกษุณีนั่นอันภิกษุณีทั้งหลายว่ากล่าว ตักเตือนอยู่อย่างนี้ ก็ยังยืนยงอยู่อย่างนั้น ภิกษุณีนั่นอันภิกษุณีทั้งหลายฟังสวดสมณานุสาสน์จนครบ ๓ ครั้งเพื่อให้สละเรื่องนั้น ถ้าเธอกำลังถูกสวดสมณานุสาสน์กว่าจะครบ ๓ ครั้งสละเรื่องนั้นได้ นั่นเป็นการดี ถ้าไม่สละ แม้ภิกษุณีนี้นี้ก็ต้องธรรมคือสังฆาติเสสที่ชื่อว่ายาวตติยกะนิสสารณียะ^{๔๔}

คำว่า นิสสารณียะ เป็นการไล่หรือขับออกจากหมู่ยกตัวอย่าง เช่น การนาสนะสามเณรผู้กล่าวต่อพระผู้มีพระภาคเจ้า หรือการคัดค้านคดีที่หาหลักฐานไม่ได้ ออกเสียจากการระงับอธิกรณ์ ดังเรื่องที่ได้กล่าวแล้วข้างต้นนั้น

ในสังฆาติเสสสิกขาบทที่ ๑๐ ท่านกล่าวไว้ถึงเพียงตรงนี้ แต่มีบทสรุปในพระไตรปิฎก ท่านสรุปต่อไว้ว่า แม้เจ้าทั้งหลาย ธรรมคือสังฆาติเสส ๑๗ สิกขาบท^{๔๕} ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้วคือ ๙ สิกขาบทแรก ต้องอาบัติในขณะที่ล่วงละเมิดทีเดียว ๘ สิกขาบทหลังต้องอาบัติเมื่อสวดสมณานุสาสน์ครบ

^{๔๔}วิ.ภิกษุณี. (ไทย) ๓/๗๒๘-๗๒๙/๖๙-๗๐.

^{๔๕}สังฆาติเสส ๑๗ สิกขาบทของภิกษุณีสงฆ์ปรากฏในที่นี้เพียง ๑๐ สิกขาบทเป็นอาสารณบัญญัติคือ ภิกษุสงฆ์ไม่ต้องรักษา ที่เป็นอาสารณบัญญัติ คือ ภิกษุสงฆ์ต้องรักษาด้วย ๗ สิกขาบท คือ(๑) สัจจตตสิกขาบท ว่าด้วยการชักส่อ (๒) ปฐมทุฏฐโทสะ ข้อที่ ๑ ว่าด้วยภิกษุณีขัดเคืองมีโทสะ(๓) ทุตติทุฏฐโทสะ ว่าด้วยภิกษุณีขัดเคืองมีโทสะข้อที่ ๒ (๔)สังฆเภท ว่าด้วยการทำสงฆ์ให้แตกกัน(๕) สังฆเภทานุวัตตะกะ ว่าด้วยภิกษุณีผู้ประพฤติตามกล่าวสนับสนุนภิกษุผู้ทำลายสงฆ์ (๖) ทุพพะจะ ว่า ด้วยภิกษุณีเป็นคนว่ายาก (๗) กุลทุสสะ ว่าด้วยภิกษุณีผู้ประทุษร้ายตระกูล (ดู วินยปิฎก แปล ๑/๒๙๙/๓๔๒,๓๐๑/๓๔๔,๓๘๕/๔๑๙,๓๙๒/๔๓๒,๔๑๑/๔๔๔-๔๔๕,๔๑๘/๔๕๐,๔๒๕/๔๕๕,๔๓๖/๔๖๖-๔๖๗).

๓ ครั้ง ภิกษุณีต้องอาบัติข้อใดข้อหนึ่งแล้วต้องประพตูปักขมานัต^{๔๖}ในสงฆ์ ๒ ฝ่าย ภิกษุณีผู้ประพตูปักขมานัตแล้วถูกสงฆ์เรียกเข้าหมู่ในสีมาที่มีภิกษุณีสงฆ์ ๒๐ รูป ถ้าภิกษุณีสงฆ์มีคณะ ๒๐ รูปขาดไปแม้เพียง ๑ รูป เรียกภิกษุณีนั้นเข้าหมู่ ภิกษุณีนั้นไม่เป็นอันสงฆ์เรียกเข้าหมู่ และภิกษุณีเหล่านั้นควรถูกตำหนิ นี่เป็นการทำที่สมควรในกรรมนั้นข้าพเจ้าขอถามแม่เจ้าทั้งหลายในธรรมคือสังฆาติเสส ๑๗ สิกขาบทเหล่านั้นว่า“ท่านทั้งหลายบริสุทธ์แล้วหรือ”

ข้าพเจ้าขอถามเป็นครั้งที่ ๒ ว่า “ท่านทั้งหลายบริสุทธ์แล้วหรือ”

ข้าพเจ้าขอถามเป็นครั้งที่ ๓ ว่า “ท่านทั้งหลายบริสุทธ์แล้วหรือ”

แม่เจ้าทั้งหลายผู้บริสุทธ์แล้วในธรรมคือสังฆาติเสส ๑๗ สิกขาบทนี้ เพราะฉะนั้นจึงนิงข้าพเจ้าขอถือความนิงนั้นเป็นมตอย่างนี้^{๔๗}

ความยุยงส่งเสริมให้ภิกษุณีประพติเลวทรามสามารถทำให้แตกความสามัคคีได้ ดังที่ท่านกล่าวไว้ในหนังสือ พระวินัย ๒๒๗ ว่า

“สงฆ์กลุ่มนี้พูดส่อเสียดยุยง จะฆ่าจะต้อย่างโน้นอย่างนี้แก่พวกท่านทั้งหลาย พวกท่านจะทำอย่างไรเล่า?” จากนั้น ... นำข่าวสารของสงฆ์กลุ่มนี้ไปยุยงส่งเสริมว่าจะทำลายสงฆ์กลุ่มนั้น สงฆ์เหล่านั้น ... รังเกียจเคียดชังกัน ... ผลสุดท้าย ... เป็นเหตุให้สงฆ์แตกร้างสามัคคีจากกัน ... ห้ามมรรคห้ามผลนิพพานไม่ใช่กิจของสมณะที่จะพึงกระทำ^{๔๘}

ดังนั้น การที่พระพุทธเจ้าจะทรงบัญญัติสิกขาบทสังฆาติเสสขึ้นมาในแต่ละครั้งนั้น ต้องมีผู้ทำที่ไม่ดีก่อน สร้างความเสียหายให้ทั้งตนเอง และหมู่สังคมสงฆ์โดยรวม และเกี่ยวข้องกับทางบ้านเมืองด้วย แล้วแต่กรณีในแต่ละสิกขาบทนั้นๆ สิกขาบทสังฆาติเสส ไม่เหมือนกันทำผิดครั้งที่ ๑ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ ๑ ข้อ ไปเรื่อยๆ ทุกครั้ง และบางสิกขาบทภิกษุณีผู้เป็นต้นบัญญัติเป็นรูปเดียวกัน หมายความว่า ทำผิดเป็นอาบัติสังฆาติเสสหลายครั้งแต่คนละข้อก็มี ตัวอย่าง เช่น ต้นบัญญัติสังฆาติเสสสิกขาบทที่ ๑ ว่าด้วยการก่อคดีพิพาท เรื่องอุบาสกกับภิกษุณีถูลนันทา^{๔๙} เป็นต้น

ข) สิกขาบทที่ใช้ร่วมกันทั้งภิกษุและภิกษุณี

๑) สัจจัตติสิกขาบทว่าด้วยการชักส่อ^{๕๐}ภิกษุณี เป็นส่อให้ชายหญิงเป็นผัวเมียกันไม่ได้ ต้องอาบัติ สังฆาติเสส ดังในสิกขาบทข้อที่ ๕ ของภิกษุมีพุทธบัญญัติไว้ว่า

ก็ ภิกษุใดทำหน้าที่ชักส่อ คือ บอกความประสงค์ของชายแก่หญิงก็ดี บอกความประสงค์ของหญิงแก่ชายก็ดี เพื่อให้เป็นภรรยาหรือเป็นชู้รักเป็นสังฆาติเสสสิกขาบทนี้พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้แก่ภิกษุทั้งหลายอย่างนี้^{๕๑}

^{๔๖}ปักขมานัต คือระเบียบปฏิบัติในการออกจากอาบัติหนักสำหรับภิกษุณี ใช้เวลา ๑๕ วัน (กงขา.อ. ๑๗๔-๑๗๕).

^{๔๗}วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๗๓๒/๗๔-๗๕.

^{๔๘}พระอาจารย์จันทา ถาวโร, พระวินัย ๒๒๗ เทคนิภาคปฏิบัติ, พิมพ์ครั้งที่ ๑ (กรุงเทพฯ : ศิลปสยามบรรจุภัณฑ์และการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๒๒-๒๓.

^{๔๙}ดูรายละเอียดใน วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๖๗๘-๖๘๑/๒๕-๒๙.

^{๕๐}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๙๖/๓๓๘.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า สัจจัตตะ การชักส่อให้ขายหญิงเป็นผัวเมียกัน เป็นข้อสังฆาติเสสสิกขาบทที่ ๕ ที่ห้ามการชักส่อ^{๕๒}แลในพระอนัปปุณฺณสูตรกล่าวว่

อนึ่ง ภิกษุใดทำหน้าที่ชักส่อ คือ บอกความประสงค์ของชายแก่หญิงก็ดี บอกความประสงค์ของหญิงแก่ชายก็ดี เพื่อให้เป็นภรรยาหรือเป็นชู้รักโดยที่สุดแม้ให้อยู่ร่วมกันชั่วคราว เป็นสังฆาติเสส^{๕๓}

๒) ปฐมทฎฐโทสสิกขาบท^{๕๔}สิกขาบทที่ ๑ว่าด้วยภิกษุณีขัดเคืองมีโทสะความขัดเคืองด้วย โทสะย่อมหาเรื่องมาแกล้งโจทก์กันต่างๆจึงทำให้มีปัญหาต่อหมู่สงฆ์ พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติห้าม แม้กระทั่งภิกษุและภิกษุณี ดังที่ท่านกล่าวในหนังสือ พระวินัย ๒๒๗ วัวว่า

เมื่อสงฆ์ชักใช้ไต่ถามได้ความว่า โจทก์เพราะรังเกียจ ... ไม่อยากให้อยู่ในศาสนาต่อไป ... หาเลศต่างๆ มาโจทก์ก็ฟ้องคดีไม่มีมูล สงฆ์และพระวินัยธรปรับโทษสังฆาติเสส^{๕๕}

๓) ทุตติยทฎฐโทสะ ว่าด้วยภิกษุณีขัดเคืองมีโทสะ ข้อที่ ๒ ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสกับ หมู่สงฆ์เกี่ยวกับ เรื่องพระเมตติยะและพระภุมมชกะ และทรงบัญญัติว่า

ก็ ภิกษุใด ขัดเคือง มีโทสะ ไม่แถมขึ้น อ้างเอาบางส่วนแห่งอธิกรณ์๑ เรื่องอื่นเป็นเลศใส่ความ ภิกษุด้วยอาบัติปาราชิก โดยมุ่งหมายว่า “ทำอย่างไรจึงจะให้ภิกษุนั้นพ้นจากพรหมจรรย์นี้ได้” ครั้นสมัยต่อจากนั้น อันผู้ใดผู้หนึ่งโจทก์ก็ตามไม่โจทก์ก็ตาม อธิกรณ์นั้นเป็นอธิกรณ์เรื่องอื่น อ้างเอาบางส่วนเป็นเลศ และภิกษุยอมรับผิดชอบ เป็นสังฆาติเสส^{๕๖}

๔) สังฆเภท ว่าด้วยการทำสงฆ์ให้แตกกัน การยังสงฆ์ให้แตกกันเป็นกรรมที่หนัก การยัง สงฆ์ให้แตกสามัคคีกันเป็นสังฆเภท ดังที่พระเทวทัตเสนอประพฤติปฏิบัติให้แก่หมู่สงฆ์ ๕ ข้อเช่น ภิกษุ พึงอยู่ป่าตลอดชีวิต เข้าละแวกบ้านต้องมีโทษ หมายความว่า พระพุทธองค์บวชแล้ว ห้ามเข้าในหมู่บ้าน เด็ดขาดต้องอยู่เฉพาะในป่า และข้อสุดท้ายภิกษุไม่พึงฉันเนื้อสัตว์ ผู้ใดฉันต้องมีโทษเป็นต้น^{๕๗} เพราะ เรื่องนี้เป็นสังฆเภทพระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุและภิกษุณีต้องถือปฏิบัติด้วยพระ บัญญัติ ดังนี้

ก็ ภิกษุใดเพียรพยายามเพื่อทำลายสงฆ์ผู้พร้อมเพรียง หรือถ้อยยกย่องยืนยันอธิกรณ์อันเป็น เหตุทำให้แตกแยกกัน ภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงว่ากล่าวตักเตือนอย่างนี้ว่า “ท่านอย่าเพียร พยายามเพื่อทำลายสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงจงพร้อมเพรียงกับสงฆ์ เพราะสงฆ์ผู้พร้อมเพรียง ประองตอง ไม่วิวาท มีอุทเทสเดียวกัน ย่อมอยู่ผาสุก”และภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายว่ากล่าว

^{๕๑}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๙๙/๓๔๒.

^{๕๒}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๖๘.

^{๕๓}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๐๑/๓๔๔.

^{๕๔}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๘๐/๔๑๒.

^{๕๕}พระอาจารย์จันทา ถาวโร, พระวินัย ๒๒๗ เทศน์ภาคปฏิบัติ, หน้า ๔๑.

^{๕๖}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๙๒/๔๓๒.

^{๕๗}ดูเพิ่มเติมในพระราชพรหมยาน (วีระถาวโรมหาเถร หรือ หลวงพ่อฤาษีฯ) บันทึก...เรื่อง ศิลของพระ รวบรวมและเรียบเรียงโดย ท่านจิตโต, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ : วชิรธรรมสารสาส์นรัชดา, ๒๕๕๓), หน้า ๘๐-๘๑.

ตกเตือนอย่างนี้ยังยกย่องอยู่อย่างนั้น ภิกษุเหล่านั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงสวดสมณภาสน์จนครบ ๓ ครั้งเพื่อให้สละเรื่องนั้น ถ้าเธอกำลังถูกสวดสมณภาสน์กว่าจะครบ ๓ ครั้ง สละเรื่องนั้นได้ นั่นเป็นการดี ถ้าเธอไม่สละ เป็นสังฆาติเสส^{๔๘}

๕) สังฆเภทานุวัตตะกะ ว่าด้วยภิกษุณีผู้ประพฤติดามกล่าวสนับสนุนภิกษุผู้ทำลายสงฆ์ ตรงกันกับสิกขาบทของภิกษุ และพระพุทธรองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทเพราะปรารภเรื่องพระโกกาลิกะ และพวกประพฤติดามกล่าวสนับสนุนพระเทวทัตว่า

ก็ ภิกษุมีจำนวน ๑ รูป ๒ รูป หรือ ๓ รูปประพฤติดาม กล่าวสนับสนุนภิกษุเหล่านั้น พวกเธอกล่าวอย่างนี้ว่า“พวกท่านอย่าว่ากล่าวอะไรภิกษุเหล่านั้นภิกษุเหล่านั้นกล่าวสิ่งที่เป็นธรรม ภิกษุเหล่านั้นกล่าวสิ่งที่เป็นวินัย ภิกษุเหล่านั้นกล่าวตามความพอใจและความชอบใจของพวกเรา เธอทราบความพอใจและความชอบใจของพวกเราจึงกล่าว พวกเราเห็นด้วยกับคำนั้น”ภิกษุเหล่านั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงว่ากล่าวตกเตือนอย่างนี้ว่า“พวกท่านอย่าพูดอย่างนั้น ภิกษุเหล่านั้นไม่ใช่ผู้กล่าวสิ่งที่เป็นธรรม ภิกษุเหล่านั้นไม่ใช่ผู้กล่าวสิ่งที่เป็นวินัย พวกท่านอย่าชอบใจการทำลายสงฆ์พวกท่านจงพร้อมเพรียงกับสงฆ์ เพราะสงฆ์ผู้พร้อมเพรียง ประองตอง ไม่วิวาท มีอุทเทสเดียวกัน ย่อมอยู่ผาสุก”ภิกษุเหล่านั้นอันพวกภิกษุว่ากล่าวตกเตือนอยู่อย่างนี้ ยังยกย่องอยู่อย่างนั้น ภิกษุเหล่านั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงสวดสมณภาสน์จนครบ ๓ ครั้งเพื่อให้สละเรื่องนั้น ถ้าพวกเธอกำลังถูกสวดสมณภาสน์กว่าจะครบ ๓ ครั้ง สละเรื่องนั้นได้ นั่นเป็นการดี ถ้าพวกเธอไม่สละ เป็นสังฆาติเสส^{๔๙}

๖) ทุพพะจะ ว่าด้วยภิกษุณีเป็นคนว่ายาก ตรงกับเรื่องพระฉินนะ^{๕๐}ผู้ว่ายากสอนยาก ในนวโกวาท ท่านกล่าวไว้ว่า ว่ายากสอนยาก ภิกษุอื่นห้ามไม่ฟัง สงฆ์สวดกรรมเพื่อจะให้ละข้อที่ประพฤตินั้น ถ้าไม่ละ^{๕๑}ดังในบทภาษานี้ ท่านกล่าวว่า

กรรมที่ทำถูกต้อง ภิกษุสำคัญว่าเป็นกรรมที่ทำถูกต้อง ไม่สละต้องอาบัติสังฆาติเสส
กรรมที่ทำถูกต้อง ภิกษุไม่แน่ใจ ไม่สละ ต้องอาบัติสังฆาติเสส
กรรมที่ทำถูกต้อง ภิกษุสำคัญว่าเป็นกรรมที่ไม่ถูกต้อง ไม่สละ ต้องอาบัติสังฆาติเสส
กรรมที่ไม่ถูกต้อง ภิกษุสำคัญว่าเป็นกรรมที่ทำถูกต้อง ต้องอาบัติทุกกฏ
กรรมที่ไม่ถูกต้อง ภิกษุไม่แน่ใจ ต้องอาบัติทุกกฏ
กรรมที่ไม่ถูกต้อง ภิกษุสำคัญว่าเป็นกรรมที่ไม่ถูกต้อง ต้องอาบัติทุกกฏ^{๕๒}

^{๔๘}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๑๑-๔๑๒/๔๔๔-๔๔๕.

^{๔๙}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๑๘/๔๕๐.

^{๕๐}พระฉินนะ เคยเป็นสารถิของเจ้าชายสิทธัตถะในวันเสด็จออกบรรพชา ต่อมาเมื่อบวชเป็นภิกษุถือตัวว่า เป็นคนใกล้ชิดพระพุทเจ้า ใครว่ากล่าวก็ไม่ยอมเชื่อฟัง.

^{๕๑}คณาจารย์โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, นวโกวาท ฉบับมาตรฐาน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : เลี้ยงเชียง, ๒๕๓๙), หน้า ๖.

^{๕๒}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๒๙/๔๕๘.

๗) กุลทูลสกะ ว่าด้วยภิกษุณีผู้ประทุษร้ายตระกูล ตรงกับสิกขาบทภิกษุว่าด้วยภิกษุผู้ประทุษร้ายตระกูลเรื่องภิกษุพวกพระอัสสชิและพระปณิพพสูกะ^{๖๓} กุลทูลสกกมม กรรมแห่งบุคคลผู้ประทุษร้ายตระกูล^{๖๔} ผู้ประทุษร้ายตระกูล หมายถึงภิกษุผู้ประจบคฤหัสถ์ เอาใจเขาต่างๆ ด้วยอาการอันผิดวินัย มุ่งเพื่อให้เขาชอบตนเป็นส่วนตัว เป็นเหตุให้เขาคลายศรัทธาในพระศาสนาและเสื่อมจากกุศลธรรม เช่น ให้ของกำนัลเหมือนอย่างคฤหัสถ์เขากัน ยอมตัวให้เขาใช้ เป็นต้น^{๖๕} พุทธบัญญัติว่า

ก็ ภิกษุอยู่อาศัยหมู่บ้านหรือนิคมแห่งใดแห่งหนึ่ง ประทุษร้ายและได้ยินกันทั่ว ตระกูลทั้งหลายที่เธอประทุษร้าย เขาก็ได้เห็นและได้ยินกันทั่วภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงว่ากล่าวตักเตือนอย่างนี้ว่า “ท่านประทุษร้ายตระกูลประพฤติเลวทราม ความประพฤติเลวทรามของท่าน เขาได้เห็นและได้ยินกันทั่วตระกูลทั้งหลายที่ท่านประทุษร้าย เขาก็ได้เห็นและได้ยินกันทั่ว ท่านจงออกจากอาวาสนี้ อาย่าอยู่ที่นี้” และภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนอยู่อย่างนี้ก็ได้ตอบภิกษุทั้งหลายว่า “พวกภิกษุลำเอียงเพราะความพอใจ ลำเอียงเพราะความขัดเคือง ลำเอียงเพราะความหลง และลำเอียงเพราะความกลัว ขับภิกษุบางรูป ไม่ขับบางรูป เพราะอาบัติอย่างเดียวกัน” ภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนอย่างนี้ว่า “ท่านอย่าพูดอย่างนั้น ภิกษุทั้งหลายไม่ลำเอียงเพราะความพอใจ ไม่ลำเอียงเพราะความขัดเคือง ไม่ลำเอียงเพราะความหลง และไม่ลำเอียงเพราะความกลัว ท่านประทุษร้ายตระกูล ประพฤติเลวทราม ความประพฤติเลวทรามของท่าน เขาได้เห็นและได้ยินกันทั่ว ตระกูลทั้งหลายที่ท่านประทุษร้าย เขาก็ได้เห็นและได้ยินกันทั่ว ท่านจงออกจากอาวาสนี้ อาย่าอยู่ที่นี้” ภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนอยู่อย่างนี้ ก็ยังยกย่องอยู่อย่างนั้น ภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงสวดสมณุสาสน์จนครบ ๓ ครั้งเพื่อให้สละเรื่องนั้น ถ้าเธอกำลังถูกสวดสมณุสาสน์กว่าจะครบ ๓ ครั้ง สละเรื่องนั้นได้นั้นเป็นการดี ถ้าเธอไม่สละ เป็นสังฆาติเสส^{๖๖}

สรุปแล้วสิกขาบทของภิกษุณีที่เป็นสังฆาติเสสมิ ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มที่ใช้ร่วมกันทั้งภิกษุและภิกษุณีกับแยกเฉพาะ กลุ่มที่ภิกษุณีใช้ร่วมกับภิกษุมี ๗ สิกขาบท และที่ใช้เฉพาะภิกษุณีมี ๑๐ สิกขาบท รวมทั้งหมดแล้วเป็น ๑๗ สิกขาบท ที่เป็นพุทธบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องอาบัติสังฆาติเสสฝ่ายภิกษุณี ส่วนฝ่ายภิกษุมี ๑๓ สิกขาบท ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

๓.๑.๒ ลำดับสิกขาบทสังฆาติเสสของภิกษุณีสงฆ์

สิกขาบทของภิกษุณีพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นมีหลายสิกขาบท ไม่ได้มีเพียงสังฆาติเสสอย่างเดียวเท่านั้น ยังมีสิกขาบทอื่นอีกมากซึ่งเกี่ยวข้องกับภิกษุณีทั้งโดยตรงและโดยอ้อมอีกมาก สังฆาติเสสสิกขาบท เมื่อนำมาเรียงลำดับได้ดังนี้

^{๖๓}ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๓๑/๔๕๙.

^{๖๔}บุญสืบ อินสาร, *พจนานุกรมบาล-ไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๕), หน้า ๓๕๐.

^{๖๕}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, หน้า ๑๗.

^{๖๖}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๓๖-๔๓๗/๔๖๖-๔๖๗.

(๑) สังฆาทิเสส๑๗

- ๑) ว่าด้วยการก่อคดีพิพาท
- ๒) ว่าด้วยการบวชให้สตรีผู้เป็นโจร
- ๓) ว่าด้วยการเข้าละแวกหมู่บ้านตามลำพังเป็นต้น
- ๔) ว่าด้วยการเรียกภิกษุณีที่ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมเข้าหมู่
- ๕) ว่าด้วยการรับโภชนะจากมือชายผู้กำหนด
- ๖) ว่าด้วยการส่งเสริมภิกษุณีให้รับโภชนะจากมือชายผู้กำหนด
- ๗) ว่าด้วยการบอกคืนพระรัตนตรัย
- ๘) ว่าด้วยภิกษุณีโกรธเพราะถูกตัดสินให้แพคดีในอธิกรณ์
- ๙) ว่าด้วยภิกษุณีมีความประพฤติเลวทราม
- ๑๐) ว่าด้วยการยุยงส่งเสริมให้ภิกษุณีประพฤติเลวทราม
- ๑๑) ว่าด้วยภิกษุณีชกสือ
- ๑๒) ว่าด้วยภิกษุณีขัดเคืองมีโทษะ
- ๑๓) ว่าด้วยภิกษุณีขัดเคืองมีโทษะ ข้อที่ ๒
- ๑๔) ว่าด้วยการทำสงฆ์ให้แตกกัน
- ๑๕) ว่าด้วยภิกษุณีผู้ประพฤติตามกล่าวสนับสนุนภิกษุผู้ทำลายสงฆ์
- ๑๖) ว่าด้วยภิกษุณีเป็นคนว่ายาก
- ๑๗) ว่าด้วยภิกษุณีผู้ประทุษร้ายตระกูล

ในบรรดาสิกขาบทสังฆาทิเสสทั้ง ๑๗ สิกขาบทนั้น ตั้งแต่ข้อ ๑ ถึงข้อ ๑๐ ใช้เฉพาะฝ่ายภิกษุณีส่วนข้อ ๑๑ ถึงข้อ ๑๗ ใช้ร่วมกันและท่านได้กล่าวบทสรุปไว้ว่า

แม้เจ้าทั้งหลายธรรมคือสังฆาทิเสส ๑๗ สิกขาบท ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้วคือ ๙ สิกขาบทแรก ต้องอาบัติในขณะที่ล่วงละเมิดทีเดียว ๘ สิกขาบทหลังต้องอาบัติเมื่อสวดสมณุภาสน์ครบ ๓ ครั้ง ภิกษุณีต้องอาบัติข้อใดข้อหนึ่งแล้วต้องประพฤติปิกขมานัตในสงฆ์ ๒ ฝ่าย ภิกษุณีผู้ประพฤติมานัตแล้วถูกสงฆ์เรียกเข้าหมู่ในสีมาที่มีภิกษุณีสงฆ์ ๒๐ รูป ถ้าภิกษุณีสงฆ์มีคณะ ๒๐ รูปขาดไปแม้เพียง ๑ รูปเรียกภิกษุณีนั้นเข้าหมู่ ภิกษุณีนั้นไม่เป็นอันสงฆ์เรียกเข้าหมู่ และภิกษุณีเหล่านั้นควรถูกตำหนิ นี่เป็นการทำงานที่สมควรในกรรมนั้น^{๖๗}

๓.๒ การลงโทษเพื่อออกจากอาบัติสังฆาทิเสสของภิกษุณี

ภิกษุณีผู้ประพฤติล่วงละเมิดสิกขาบทเป็นอาบัติสังฆาทิเสสแล้วจำต้องได้รับโทษ และการลงโทษของภิกษุณีเพื่อออกจากอาบัติสังฆาทิเสสนั้น เป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่เรียกได้ว่าเป็นการช่วยอนุเคราะห์ หมายความว่า ศีลของภิกษุณีต่างพร้อยไปแล้ว และเป็นหน้าที่ของหมู่สงฆ์ที่ต้องทำสังฆกรรมในการช่วยให้ผู้กระทำผิดนั้นกลับมามีศีลที่บริสุทธิ์เหมือนเดิม แล้วจึงพ้นจากอาบัติกลับสู่สภาวะความเป็นภิกษุณีที่บริบูรณ์ดังเดิม

๓.๒.๑ ขั้นตอนการลงโทษ

^{๖๗}วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๗๓๒/๗๔.

ขั้นตอนในการลงโทษแก่ภิกษุณีเป็นมาตรการที่ผู้กระทำความผิดต้องได้รับ เมื่อประพฤติก่ออาบัติแล้ว สร้างความเสียหายทั้งตัวบุคคลและหมู่คณะภายในสงฆ์การลงโทษที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า นิคกรรม คือ การลงโทษไปตามขั้นตอนของพระธรรมวินัยในพระไตรปิฎกท่านกล่าวว่า มาตรการในการลงโทษ ... ผู้ปฏิบัติไม่สมควรแก่สมณภาวะ มี ๒ ประการ คือ

๑) การลงโทษปรับอาบัติตามที่กำหนดไว้สำหรับความผิดแต่ละกรณี ตามสิกขาบทบัญญัติที่มาในพระปาติโมกข์

๒) การลงโทษโดยมาตรการที่สงฆ์กำหนดไว้^{๖๔} การลงโทษโดยมาตรการของสงฆ์นี้ เรียกว่า การลงนิคกรรม มี ๖ ประการ คือ

ก) การลงนิคกรรม

นิคกรรมหมายถึง การลงโทษตามพระธรรมวินัยหรือสังฆกรรมประเภทลงโทษผู้กระทำผิดท่านแสดงไว้ ๖ อย่างคือ

๑) ตัซชะนียกรรม เป็นสังฆกรรมที่สงฆ์ทำการตำหนิโทษภิกษุหรือภิกษุณีผู้ก่อความทะเลาะวิวาทที่ก่ออิริยาบถขึ้นในหมู่สงฆ์ หรือเป็นผู้ที่มีอาบัติมาก เช่น คลุกคลีด้วยกันกับคฤหัสถ์ในทางที่ไม่เหมาะสมหรือสมควร เป็นกรรมที่สงฆ์พึงทำแก่ภิกษุอันจะพึงชุนั้นๆ

๒) นิยสกรรม เป็นกรรมที่สงฆ์จะพึงทำให้ เช่น การถอดยศ เป็นต้น

๓) ปัพพาชนียกรรม เป็นกรรมที่สงฆ์พึงทำแก่ภิกษุหรือภิกษุณีโดยการขับไล่ออกจากหมู่

๔) ปฎิสารณียกรรม เป็นกรรมที่สงฆ์พึงทำแก่ภิกษุหรือภิกษุณี โดยการลงโทษให้ไปขอมาคฤหัสถ์ เป็นการทำแก่ภิกษุหรือภิกษุณีผู้ปากแข็งชอบด่าว่าคฤหัสถ์ เป็นต้น

๕) อุกเขปนียกรรม เป็นกรรมที่สงฆ์พึงทำแก่ ภิกษุหรือภิกษุณีสงฆ์โดยวิธีการลงโทษผู้ต้องอาบัติแล้ว แต่ไม่ยอมรับว่าเป็นอาบัติ เป็นต้น

๖) ตัสสปาปิยสิกรรม^{๖๕} เป็นกรรมที่สงฆ์ทำแก่ภิกษุหรือภิกษุณีผู้เป็นจำเลย ในเรื่องเกี่ยวกับอนุวาทาธิกรณ์ ให้กลับไปมา เช่น เตียวรับสารภาพ เตียวปฏิเสธเป็นการกล่าวโกหก เป็นต้น

นิคกรรมไม่ถึงให้สึก คือ ภิกษุณีผู้ล่วงละเมิดพระวินัยประเภทอาบัติปานกลาง คือ สังฆาติเสสภิกษุณีผู้ล่วงละเมิดต้องอยู่กรรมหรือประพฤติวัตรอย่างหนึ่งจึงจะพ้นจากอาบัตินี้ และอาบัติเบา คือ ฤคัลลัจฉัย ปาจิตตีย์ ปฎิเทศนียะ ทุกกฎ แลทุกภาสิต ที่เรียกว่าอาบัติแก้ไขได้สำหรับอาบัติเบา ๕ ประเภทนี้ ผู้ล่วงละเมิดต้อง “ปลงอาบัติ”^{๖๖}

เมื่อภิกษุณีประพฤติก่อล่วงละเมิดพระธรรมวินัยแล้ว นอกจากการลงโทษด้วยการปรับอาบัติแล้ว ยังต้องถูกลงโทษอีกชั้นหนึ่งตามความเหมาะสม ซึ่งการลงโทษดังกล่าวนี้เรียกว่าการลงนิคกรรมถือว่าเป็นมาตรการในอันที่จะใช้ข่มหรือปรามเข็ดหลาบ

^{๖๔}วิ.มหา. (ไทย) ๕/บทนำ [๔๕].

^{๖๕}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพฯ : เอส.อาร์. พรินติ้งแมสโปรดักส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๒.

^{๖๖}คำว่า “ปลงอาบัติ” คือ การยอมรับสารภาพผิดต่อหน้าภิกษุหรือภิกษุณีด้วยกัน และบอกกล่าวด้วยการเปล่งว่าจะไม่ประพฤติก่อล่วงเกินอีกเป็นการเปิดเผยความผิดของตนนั่นเอง.

ข)ระดับการลงโทษ๓ ชั้น

๑)ระดับการปฏิบัติโทษหนัก คือ อาบัติปาราชิก ๔ ภิกษุผู้ล่วงละเมิดขาดจากความเป็นพระภิกษุแต่หากการกระนั้นไม่ครบองค์ประกอบที่จะเป็นอาบัติปาราชิก ภิกษุผู้ล่วงละเมิดอาจจะต้องอาบัติที่เบาลงมา คือ ถุลลัจจัย หรือทุกกฏแล้วแต่กรณีการต้องอาบัตินั้นๆ

๒)ระดับ มัชฌิมาบัติโทษปานกลาง คือ อาบัติสังฆาติเสส ๑๓ ภิกษุผู้ล่วงละเมิดต้องอยู่กรรมคือ ประพฤติวัตรอย่างหนึ่งจึงจะพ้นจากอาบัตินี้ แต่หากการกระนั้นไม่ครบองค์ประกอบที่จะเป็นอาบัติสังฆาติเสส ภิกษุผู้ล่วงละเมิดอาจจะต้องอาบัติที่เบาลงมา คือ ถุลลัจจัย หรือทุกกฏ แล้วแต่กรณีของการต้องอาบัตินั้นๆ

๓)ระดับ ลหุกาบัติโทษเบา คือ อาบัตินิสัคคียปาจิตติย ๓๐, ปาจิตติย ๙๒, ปฏิเทสนียะ ๔, เสขิยวัตร ๗๕ และ อธิกรณสมณะ ๗ ภิกษุผู้ล่วงละเมิดต้องรับโทษเบา ๕ ประเภท คือ ถุลลัจจัย ปาจิตติย ปฏิเทสนียะ ทุกกฏ และทุกภาสิต อย่างใดอย่างหนึ่งแล้วแต่กรณีการต้องอาบัตินั้นๆ

การลงโทษปรับอาบัตินั้นเป็นไปตามกำหนดไว้สำหรับผู้กระทำความผิดแต่ละกรณี ตามสิกขาบทบัญญัติที่มาในพระปาฏิโมกข์ และลงโทษด้วยมาตรการที่สงฆ์กำหนดไว้ และระดับของการลงโทษนี้ใช้รวมทั้งภิกษุและภิกษุณีด้วย

ในสังฆาติเสสที่แสดงไว้ในภิกษุณีวัฏกัมมี ๑๗ สิกขาบท ที่ภิกษุณีต้องอาบัติสังฆาติเสสแล้วต้องอยู่ปักขมานัต ดังในสิกขาบทที่ ๑ ท่านกล่าวว่า

ก็ภิกษุณีใดก่อคดีพิพาทกับคหบดี กับบุตรคหบดี กับทาส หรือกับกรรมกร โดยที่สุตกระทั้งกับสมณปริพาชก ภิกษุณีนี้ต้องธรรมคือสังฆาติเสสที่ชื่อว่า ปฐมาปัตติกะ นิสสารณี^{๑๑}

๓.๒.๒ การทำสังฆกรรมฝ่ายภิกษุณีสงฆ์

สังฆกรรม คือ งานของพระสงฆ์ กรรมที่สงฆ์พึงทำหรือกิจที่ทำโดยประชุมสงฆ์ การทำสังฆกรรมฝ่ายภิกษุณีสงฆ์นั้นส่วนใหญ่ต้องอาศัยหรือมีฝ่ายพระภิกษุสงฆ์เข้ามาเกี่ยวข้องร่วมด้วยเสมอ ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ ประเภทดังนี้

๑)อปโลกนกรรม กรรมที่ทำเพียงด้วยบอกกันในที่ประชุมสงฆ์ ไม่ต้องตั้งญัตติและไม่ต้องสวดอนุสาวนา เช่น แจ้งการลงพรหมทัณฑ์แก่ภิกษุ [หรือภิกษุณี] ผู้กระทำความผิด

๒) ญัตติกรรม กรรมที่ทำเพียงญัตติไม่ต้องสวดอนุสาวนา เช่น อุโบสถและปวารณา

๓) ญัตติหุตยกรรม กรรมที่ทำด้วยตั้งญัตติแล้วสวดอนุสาวนาหนึ่ง เช่น สมมติสีมา [เป็นการตกลงกันของหมู่สงฆ์ที่มีมติเป็นเอกฉันท์] ให้ผ้ากฐิน

๔) ญัตติจตุตถกรรม กรรมที่ทำด้วยการตั้งญัตติแล้วสวดอนุสาวนา ๓ หน เช่น อุปสมบทให้ปริวาส ให้นาม^{๑๒} การทำสังฆกรรมพระพุทธองค์อนุญาตให้ภิกษุยกปาติโมกข์แสดงแก่ภิกษุณีได้

^{๑๑}วิ.ภิกษุณี. (ไทย) ๓/๖๗๙/๒๗.

^{๑๒}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๑๒.

ซึ่งเรื่องนี้เกี่ยวข้องกับศีลทั้งภิกษุและภิกษุณีที่ต้องปฏิบัติดังในหนังสือบรมพรบรมธรรม สมเด็จพระญาณสังวร ท่านกล่าวว่า

ต้องปฏิบัติกระทำได้ที่พระพุทธเจ้าสอนว่า ให้ศึกษาใน ศีลสิกขา จิตสิกขา ปัญญาสิกขา ให้ศึกษาใน อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา อธิปัญญาสิกขา^{๓๓} ซึ่งเป็นเรื่องของความประพฤติหรือเป็นเรื่องศีล เพราะการยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศีล และเป็นการนำไปสู่การสำรวมจิตทำให้เกิดความผ่องใสและปัญญาที่บริสุทธิ์ได้

ในพระไตรปิฎกพระพุทธองค์ตรัสสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงแก่ภิกษุณีทั้งหลาย”^{๓๔} และพระพุทธองค์ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลาย อธิบายให้ภิกษุณีทั้งหลายทราบ ว่า พึงยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงอย่างนี้”^{๓๕} ภายหลังทรงให้ภิกษุณียกปาติโมกข์ขึ้นแสดงกันเอง^{๓๖} นอกจากนี้ ทรงบัญญัติให้ภิกษุสอนวิธีทำคินอบัติ โดยตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายบอกภิกษุณีทั้งหลายว่า พวกเธอพึงทำคินอบัติอย่างนี้”^{๓๗} และอนุญาตให้ภิกษุสอนวิธีรับอบัติตามพุทธานุญาตว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายบอกภิกษุณีทั้งหลายว่า พวกเธอพึงรับอบัติอย่างนี้”^{๓๘} และให้สอนเกี่ยวกับวินัยแก่ภิกษุณีว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายสอนวินัย (ศีล) แก่ภิกษุณีทั้งหลายได้”^{๓๙}

ตามพุทธานุญาตในพระวินัยบัญญัตินั้น การทำสังฆกรรมบางอย่างพระพุทธองค์อนุญาตให้ภิกษุณีทำเองได้ เช่น การยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงซึ่งอยู่ในช่วงแรกๆ ยังให้ภิกษุสงฆ์ยกขึ้นแสดงแก่ภิกษุณีสงฆ์ยังไม่อนุญาต เมื่อพระองค์เห็นสมควรภายหลังจึงอนุญาต แม้กระทั่งการสอนวินัยต่างๆ ก็ยังทรงอนุญาตให้ภิกษุสอนภิกษุณีได้ แต่แม้ภิกษุจะได้รับการแต่งตั้งให้สอนภิกษุณีแล้ว แต่สอนคำผิดไม่ได้ ดังในกรณีของพระจูฬปันถก สอนนางภิกษุณีในเวลาที่ต้องอาทิตยอัสดง พระพุทธองค์ตรัสว่า “จูฬปันถก ไฉนเมื่อดวงอาทิตย์อัสดงแล้ว เธอจึงยังสั่งสอนพวกภิกษุณีอยู่เล่า จูฬปันถก การกระทำอย่างนี้มีได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส”^{๔๐}

^{๓๓} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, **บรมพรบรมธรรม**, (นครปฐม : หอพระไตรปิฎก, ม.ป.ป), หน้า ๒๒.

^{๓๔} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๔๐๗/๓๒๔.

^{๓๕} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๔๐๗/๓๒๕.

^{๓๖} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๔๐๗/๓๒๔.

^{๓๗} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๔๐๘/๓๒๖.

^{๓๘} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๔๐๘/๓๒๖.

^{๓๙} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๔๑๐/๓๒๘.

^{๔๐} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๕๓/๓๒๖-๓๒๘.

พระพุทธองค์หลังจากตำหนิพญพัตถกแล้วจึงบัญญัติสิกขาบทขึ้น แต่เป็นเพียงอาบัติปาจิตตีย์เท่านั้น ทรงบัญญัติสิกขาบทว่า ถ้าภิกษุแม่ได้รับการแต่งตั้งแล้ว เมื่อดวงอาทิตย์อัสดงคตแล้วยังสั่งสอนภิกษุณีทั้งหลายอยู่ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๘๑}

ก.ประเภทสังฆกรรมฝ่ายภิกษุณีสงฆ์

พิธีกรรมเป็นงานที่ภิกษุณีสงฆ์จะต้องทำร่วมกันโดยมีทั้งเฉพาะฝ่ายภิกษุณีและทำร่วมกันกับหมู่ภิกษุสงฆ์ด้วย แต่โดยส่วนใหญ่แล้วการทำพิธีกรรมที่เกี่ยวกับหมู่สงฆ์นั้นภิกษุณีสงฆ์จะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องหรือไปรวมกับหมู่ภิกษุเสมอเรียกว่า พิธีกรรมของสงฆ์หรือสังฆกรรมที่พระสงฆ์พึงทำ ซึ่งเป็นกิจหน้าที่โดยตรงมีทั้งรวมและแยกหรือทำกันในสงฆ์ ๒ ฝ่าย แต่ก็เรียกว่าสังฆกรรมเหมือนกัน สังฆกรรมฝ่ายภิกษุณีสงฆ์มี ๔ ประเภท เช่น เดียวกันกับภิกษุสงฆ์ คือ๑) อปโลกนกรรม กรรมที่ทำเพียงด้วยบอกกันในที่ประชุมสงฆ์แจ้งการลงพรหมทัณฑ์แก่ภิกษุณีผู้กระทำผิด๒) ญัตติกรรม กรรมที่ทำเพียงญัตติไม่ต้องสวดอนุสาวนามีการลง อุโบสถ และปวารณา๓) ญัตติทุติยกรรม การตั้งญัตติแล้วสวดอนุสาวนาหนหนึ่งมีการ สมมติสีมา เป็น๔) ญัตติจตุตถกรรม กรรมที่ทำด้วยการตั้งญัตติแล้วสวดอนุสาวนา ๓ หน ประเภทของสังฆกรรมนี้ใช้เหมือนกันกับภิกษุสงฆ์

ข. การอุปสมบทภิกษุณี

สังฆกรรมที่พระพุทธองค์อนุญาตให้ภิกษุณีทำส่วนมากมีภิกษุสงฆ์ร่วมด้วยเสมอ เช่น การบวชหรืออุปสมบทที่เรียกว่า ญัตติจตุตถกรรม ภิกษุณีจะทำสังฆกรรมได้ต้องมีสงฆ์ทั้ง ๒ ฝ่ายร่วมด้วย หมายถึงการบวชด้วยการสวดกรรมวาจา ๘ ครั้ง คือ การให้สิกขมานาได้อุปสมบทในฝ่ายภิกษุณีสงฆ์ โดยการสวดญัตติจตุตถกรรมวาจาฝ่ายภิกษุณีเสร็จก่อนแล้วจึงเข้าไปขออุปสมบทในสงฆ์ฝ่ายภิกษุสงฆ์อีกครั้ง โดยญัตติจตุตถกรรมวาจาจึงจะเป็นภิกษุณีโดยสมบูรณ์

การบวชด้วยสงฆ์สองฝ่ายนั้น ภิกษุณีต้องได้รับการบวชจากเอกโตสงฆ์คือจากภิกษุสงฆ์ฝ่ายเดียวก่อน ทั้งยังไม่มีคำถามถึงอันตรายิกธรรมทั้ง ๒๔ ข้อ กับกุลสตรีผู้ที่จะบวชนั้น และในบรรดาภิกษุณีที่บวชมาแล้ว ภิกษุณีบางรูปปรากฏว่าไม่มีเครื่องหมายเพศบ้าง สักแต่ว่ามีเครื่องหมายเพศบ้าง ไม่มีประจำเดือน มีประจำเดือนไม่หยุดบ้าง เป็นต้น

ภิกษุทั้งหลายต้องนำเรื่องเหล่านี้ไปกราบทูลกับพระพุทธองค์ให้ทราบ แล้วจึงทรงอนุญาตให้ภิกษุสอบถามอันตรายิกธรรมกับภิกษุณีนั่นได้ประเด็นเรื่องที่ต้องบวชด้วยการอาศัยสงฆ์ทั้ง ๒ ฝ่ายนี้ เมื่อเดิมแรกนั้นให้ภิกษุณีบวชด้วยทำสังฆกรรมฝ่ายภิกษุอย่างเดียว แต่การที่เพศหญิงเข้าไปบวชโดยมีเฉพาะกลุ่มภิกษุสงฆ์ที่เป็นเพศชายฝ่ายเดียวเมื่อมีการถามอันตรายิกธรรม เช่น เรื่องเครื่องหมายเพศหรือเรื่องเกี่ยวกับประจำเดือน เป็นต้น ทำให้เกิดความกระดากอายไม่กล้าตอบ เมื่อไม่กล้าตอบ สังฆกรรมที่ทำนั้นไม่สำเร็จ ภิกษุจึงนำเรื่องนี้ไปทูลพระพุทธองค์ ต่อมาจึงทรงอนุญาตว่า

“ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้สตรีอุปสัมปทาเปกขา ผู้อุปสมบทแล้วในสงฆ์ฝ่ายเดียวบริสุทธิ์ในภิกษุณีสงฆ์แล้วไปอุปสมบทในฝ่ายภิกษุสงฆ์ได้”^{๘๒}

^{๘๑}วิ.ม.หา. (ไทย) ๒/๑๕๓/๓๒๘.

^{๘๒}วิ.จู. (ไทย) ๗/๔๒๓/๓๔๕-๓๔๗.

สังฆกรรมนี้จึงต้องทำด้วยสงฆ์ ๒ ฝ่ายทั้งภิกษุและภิกษุณี สงฆ์จึงมีการสวดด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจาทั้ง ๒ ฝ่ายรวมเป็น ๘ เรียกว่า“อัฐฐวาจิกอุปสัมปทา” การบวชด้วยรูปแบบนี้ กลุ่มแรกที่ได้บวชเป็นกลุ่มที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตการบวชสำเร็จจากสงฆ์ ๒ ฝ่าย

แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม กล่าวว่า เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการรับบุคคลเข้ามาเป็นสมาชิกของคณะสงฆ์ การบวชของภิกษุณีจึงเนื่องด้วยภิกษุสงฆ์ การบวชของภิกษุณีจะสำเร็จลงได้ต้องบวชจากสงฆ์ ๒ ฝ่าย คือ ภิกษุณีสงฆ์และภิกษุสงฆ์^{๘๗}แต่การที่จะบวชเป็นภิกษุณีได้นั้นในพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงเรื่องคุณสมบัติในการบวชไว้เช่นกันแบ่งเป็น ๒ ประเด็น คือ

(๑)ฝ่ายผู้จะอุปสมบทเป็นภิกษุณี

สำหรับผู้ที่มีความประสงค์ที่จะเข้ามาอุปสมบทเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนานั้น ต้องมีองค์ประกอบที่ครบตามกฎของพระวินัยบัญญัติ คือ

- ๑) ต้องเป็นสตรีมีอายุครบ ๒๐ ปี^{๘๘}
- ๒) ถ้าเป็นคนที่เคยมีครอบครัวมาแล้วอายุต้องไม่ต่ำกว่า ๑๒ ปี^{๘๙}
- ๓) ได้รับอนุญาตจากบิดามารดาและถ้ามีสามี ต้องได้รับอนุญาตจากสามี ได้บวชเป็นสิกขมานา รักษาศีล ๖ ข้อ ๒ ปีแล้ว^{๙๐}
- ๔) ไม่เป็นราชภักดิ์^{๙๑} (ข้าราชการ)
- ๕) ไม่เป็นโจรผู้ร้าย^{๙๒}
- ๖) ไม่เป็นหนี้สินใคร^{๙๓}
- ๗) ไม่เป็นทาสใคร^{๙๔}
- ๘) ไม่เป็นคน ๒ เพศ คือมีเพศชายกับเพศหญิงในตนเอง^{๙๕}
- ๙) ไม่เป็นคนพิการ เช่น มือเท้าด้วน^{๙๖}
- ๑๐) ไม่เป็นโรคที่ติดต่อกันง่าย^{๙๗} (คือโรครักษาไม่หาย)

^{๘๗}แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม, “การศึกษาปัญหาเรื่องการเสื่อมสูญของภิกษุณีสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, หน้า ๖๕.

^{๘๘}วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๑๑๒๐/๓๒๓, วิ.จุ. (ไทย) ๗/๔๒๓/๓๔๖.

^{๘๙}วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๑๐๙๐/๓๐๕.

^{๙๐}วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๑๑๖๓/๓๕๐, วิ.จุ. (ไทย) ๗/๔๒๓/๓๔๖.

^{๙๑}วิ.จุ. (ไทย) ๗/๔๒๓/๓๔๖.

^{๙๒}วิ.ม. (ไทย) ๔/๙๒-๙๕/๑๔๗-๑๕๐.

^{๙๓}วิ.ม. (ไทย) ๔/๙๖/๑๕๐.

^{๙๔}วิ.ม. (ไทย) ๔/๙๗/๑๕๑.

^{๙๕}วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๑๖/๑๘๐.

^{๙๖}วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๑๙/๑๘๔-๑๘๗.

๑๑) ไม่เป็นคนที่ทำบาปหนัก เช่น ข่มารดา ข่มบิดา ข่มพระอรหันต์^{๕๔}

๑๒) มีปวัตตินี (อุปชฌาย์ฝ่ายภิกษุณีสงฆ์) ชักนำเข้าอุปสมบทในฝ่ายภิกษุณีสงฆ์ และมีภิกษุสงฆ์รับรองอุปสมบทให้ในฝ่ายภิกษุสงฆ์^{๕๕}

๑๓) เป็นผู้ที่ไม่เคยบวชเป็นภิกษุณีมาก่อน ถ้าเคยแล้วละเพศไปเป็นคฤหัสถ์ ห้ามบวชอีก

๑๔) ผ่านการอนุมัติเป็นนางสิกขมานาสมาทานรักษาศีล ๖ ข้อ ไม่ขาด ๒ ปีแล้ว

๑๕) ได้รับอนุมัติการอุปสมบทจากภิกษุณีสงฆ์^{๕๖}

๑๖) มีบาตรจีวรครบ^{๕๗}

๑๗) ไม่เป็นคนที่เคยมีเพศสัมพันธ์กับพระภิกษุจนทำให้ท่านต้องอาบัติปาราชิก^{๕๘}

๑๘) ไม่เป็นคนที่เคยทำร้ายพระพุทธรเจ้า^{๕๙} หรือเป็นคนที่มีการปองร้ายต่อพระพุทธรองค์^{๖๐}

(๒) ฝ่ายสงฆ์ทั้ง ๒ ผู้ที่จะให้อุปสมบท

๑) ฝ่ายภิกษุณีสงฆ์ที่จะทำการอุปสมบทให้กับผู้ที่มีความประสงค์ที่จะเข้ามาบวชเป็นภิกษุณีนี้นั้น ต้องมีภิกษุณีชุมนุมประชุมกระทำอุปสมบทกรรมในเขตสีมา โดยมีการกำหนดไว้ในพระวินัยบัญญัติแบ่งเป็น ๒ อย่าง คือ

ก) มัชฌมประเทศ คือ เขตเมืองหลวง การที่พระพุทธรองค์ทรงบัญญัติให้ภายในของมัธยมประเทศหรือในเมืองหลวงใช้ภิกษุณี ๑๐ รูปนั้น เพราะในเมืองมีจำนวนภิกษุณีที่มากหรือแม้กระทั่งให้ภิกษุณีเข้าร่วมในสังฆกรรมของการอุปสมบทที่เกินกว่า ๑๐ รูปก็ได้ตามแต่ความเหมาะสม แต่กำหนดอย่างต่ำต้องมีภิกษุณี ๑๐ รูปขึ้นไป

ข) ปัจจุบันชนบท คือชนบทปลายแดนก็ใช้ภิกษุณี ๕ รูปขึ้นไป และต้องมีภิกษุณีผู้เป็นปวัตตินี และจะต้องจำพรรษา ๑๒ พรรษาขึ้นไป^{๖๑} ต้องได้รับการแต่งตั้งให้เป็นปวัตตินีให้การอุปสมบท

^{๕๓}วิ.ม. (ไทย) ๔/๘๘-๘๙/๑๔๒-๑๔๔.

^{๕๔}วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๑๒-๑๑๔/๑๗๗-๑๗๙.

^{๕๕}วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๒๔-๔๒๕/๓๔๗-๓๕๓.

^{๕๖}วิ.ภิกษุณี. (ไทย) ๓/๑๐๘๔-๑๐๘๖/๓๐๒-๓๐๓.

^{๕๗}วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๑๘/๑๘๒-๑๘๔.

^{๕๘}วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๑๕/๑๗๙.

^{๕๙}วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๑๕/๑๗๙.

^{๖๐}การทำร้ายพระพุทธรเจ้าแม้เพียงพระโลหิตห่อเป็นอนันตริยกรรมมี ๕ คือ ๑) มาตุฆาต ข่มารดา ๒) ปิตุฆาต ข่มบิดา ๓) อรหันตฆาต เป็นคนข่มพระอรหันต์ ๔) โลหิตุปบาท ทำร้ายพระพุทธรเจ้า จนถึงยังพระโลหิตให้ห้อขึ้นไป ๕) สังฆเภท ยังสงฆ์ให้แตกจากกัน กรรม ๕ อย่างนี้เป็นบาปอันหนักที่สุด ห้ามสวรรค์ ห้ามนิพพาน ตั้งอยู่ในฐานปาราชิก ของผู้ถือพระพุทธศาสนา ห้ามไม่ให้ทำเด็ดขาด

^{๖๑}วิ.ภิกษุณี. (ไทย) ๓/๑๑๓๖-๑๑๓๗/๓๓๓-๓๓๔.

ในที่ประชุมภิกษุสงฆ์แล้ว จึงจะทำหน้าที่เป็นปวัตตินีได้^{๑๒}เมื่ออุปสมบทในฝ่ายภิกษุสงฆ์เสร็จแล้ว ภิกษุณีผู้เป็นปวัตตินี พึงนำภิกษุณีบวชใหม่นั้นไปขออุปสมบทในฝ่ายภิกษุสงฆ์^{๑๓}

๒) ฝ่ายภิกษุสงฆ์ผู้ทำการอุปสมบทให้ ดังที่ท่านกล่าวว่า ต้องมีภิกษุสงฆ์ชุมนุมประชุม อุปสมบทกรรมในเขตสีมา ถ้าเป็นมัยมประเทศคือเมืองหลวงก็ใช้ภิกษุ ๑๐ รูปขึ้นไป^{๑๔}ถ้าเป็นชนบท ปลายแดนใช้ภิกษุ ๕ รูปขึ้นไป^{๑๕}

๓.๒.๓ การออกจากอาบัติสังฆาติเสสของภิกษุณีสงฆ์

ภิกษุณีเมื่อต้องอาบัตินักต้องอาศัยภิกษุสงฆ์ หมายความว่า ภิกษุณีเมื่อต้องอาบัติสังฆาติเสส แล้ว ต้องประพฤติมานัต (นับราตรี) โดยอาศัยสงฆ์ทั้งสองฝ่ายจึงจะพ้นได้^{๑๖}สำหรับภิกษุณีนี้การออกจากอาบัติสังฆาติเสส ไม่จำเป็นต้องอยู่ปริวาสเหมือนพระภิกษุสงฆ์ เพียงแต่ประพฤติมานัตด้วยมาอาศัยหมู่สงฆ์ทั้ง ๒ ฝ่ายก็พ้นอาบัติได้

ก) มานัต^{๑๗}

มานัต คือ วัตรอย่างหนึ่งที่ภิกษุหรือภิกษุณีเมื่อต้องอาบัติสังฆาติเสสแล้วจะต้องประพฤติเพื่อแสดงให้ผู้อื่นรู้ว่า ตนเองได้สำนึกในความผิดที่ล่วงเกินพระพุทธานุญญา และยินดีที่จะรับโทษทัณฑ์ต่างๆ เพื่อทำตนให้บริสุทธิ์ สำหรับภิกษุณีต้องประพฤติมานัตเป็นเวลา ๑๕ ราตรี หรือเรียกว่าปักขมานัต^{๑๘}การประพฤติมานัตของภิกษุณีผู้ประพฤติมานัตต้องอยู่ในที่นั้น ๑๕ ราตรี โดยมีภิกษุณีผู้บริสุทธิ์ที่ได้รับ การสมมติแต่งตั้งจากสงฆ์อยู่เป็นเพื่อน คือ เป็นการไปขอมานัตจากภิกษุณีสงฆ์เสร็จแล้วจึงไปขอมานัตจากภิกษุสงฆ์อีกครั้งหนึ่งและภายใน ๑๕ ราตรีนั้นต้องอยู่ในสำนักของภิกษุสงฆ์ด้วย มีการถือวัตรปฏิบัติมานัตจาริกภิกษุณีจะต้องถือปฏิบัติ อย่างเคร่งครัดคือ

- ๑) ไม่เข้าร่วมในการให้อุปสมบท
- ๒) ไม่ให้สามเณรีอุปฐาก
- ๓) ไม่ล่วงละเมิดสิกขาบทอื่นที่มีโทษหนัก
- ๔) ไม่กล่าวดำนิกรรมที่สงฆ์กระทำไม่ทำการได้สวน
- ๕) ไม่กล่าวหาภิกษุณีอื่น
- ๖) ไม่นั่งข้างหน้าภิกษุณีอื่น ยินดีในการนั่งท้ายเสมอ

^{๑๒}วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๑๑๔๐-๑๑๔๒/๓๓๕-๓๓๗.

^{๑๓}รังษี สุทนธ์, “การวิเคราะห์คัมภีร์พระพุทธศาสนา : ภิกษุณีสงฆ์เถรวาท”, หน้า ๕๖.

^{๑๔}มัชฌิมประเทศ ประเทศที่ตั้งอยู่ในท่ามกลางมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นที่อยู่ของนักปราชญ์เป็นต้น

^{๑๕}ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๕๙/๓๘, ๓๘๘/๒๗๖.

^{๑๖}สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๓, พิมพ์ครั้งที่ ๒๔, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๒๓๖.

^{๑๗}สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, หน้า ๔๖๕.

^{๑๘}เสมอ บุญมา, “ภิกษุณีในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๖๙.

๓) ไม่เดินนำหน้าภิกษุณีอื่น ยินดีในการเดินหลังเสมอ

๔) ไม่เข้าไปสู่บ้าน

๕) ไม่อยู่ในที่มุงที่บังอันเดียวกับภิกษุณีผู้บริสุทธิ์ นั่งและจงกรมในที่ที่ต่ำกว่า เมื่อมีอาคันตุกะมาจะต้องแจ้งให้ทราบว่าคุณกำลังประพฤติมานัตอยู่^{๑๑๕}ในพระไตรปิฎกกล่าวว่า

ถ้าภิกษุณีต้องอาบัติสังฆาติเสสสิกขาบทที่ ๑ ว่าด้วยการก่อคดีพิพาทกับคหบดีเป็นต้น เธอพึงเข้าไปหาภิกษุณีสงฆ์จำนวน ๔ รูปเป็นอย่างน้อย หมออุตตราสงค์เฉวียงบ่าข้างหนึ่ง กราบเท้าภิกษุณีผู้แก่พรรษา นั่งกระโหย่ง ประนมมือ กล่าวอย่างนี้ว่า

“แม่เจ้า ดิฉันต้องอาบัติหนึ่งชื่ออุสยยวาท (ก่อคดีพิพาท) ดิฉันขอปิกขมานัตเพื่ออาบัติตัวหนึ่งชื่ออุสยยวาท”^{๑๑๖}หมู่แห่งภิกษุณี^{๑๑๗}ผู้ฉลาดสามารถพึงให้เธอกล่าวขอ ๓ ครั้งอย่างนี้ แล้วประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจาว่า

“แม่เจ้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุณีนี้มีชื่อนี้ต้องอาบัติตัวหนึ่งชื่ออุสยยวาท เธอขอปิกขมานัตเพื่ออาบัติตัวหนึ่งชื่ออุสยยวาทต่อสงฆ์ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้วพึงให้ปิกขมานัตเพื่ออาบัติตัวหนึ่งชื่ออุสยยวาทแก่ภิกษุณีชื่อนี้ นี่เป็นญัตติ

แม่เจ้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุณีนี้มีชื่อนี้ต้องอาบัติตัวหนึ่งชื่ออุสยยวาท ขอปิกขมานัตเพื่ออาบัติตัวหนึ่งชื่ออุสยยวาทต่อสงฆ์ สงฆ์ให้ปิกขมานัตเพื่ออาบัติตัวหนึ่งชื่ออุสยยวาท แม่เจ้ารูปใดเห็นด้วยกับการให้ปิกขมานัตเพื่ออาบัติตัวหนึ่งชื่ออุสยยวาท แม่เจ้ารูปนั้นพึงนั่ง แม่เจ้ารูปใดไม่เห็น แม่เจ้ารูปนั้นพึงทักท้วง

ฯลฯ แม้ครั้งที่ ๒ ฯลฯ แม้ครั้งที่ ๓ ... แม่เจ้าขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ฯลฯ

ปิกขมานัตเพื่ออาบัติตัวหนึ่งชื่ออุสยยวาท สงฆ์ให้แล้วแก่ภิกษุณีชื่อนี้ สงฆ์เห็นด้วยเพราะฉะนั้นจึงนั่ง ข้าพเจ้าขอถือความนิ่งนั้นเป็นมติอย่างนี้”^{๑๑๘}

การสวดประกาศนี้เป็นการขอมติความเป็นเอกฉันท์จากสงฆ์ ซึ่งเราจะเห็นได้ว่าเป็นการขอความเห็นจากมติส่วนรวม และเป็นประชาธิปไตยอย่างหนึ่งที่นักบวชในพระพุทธศาสนาปฏิบัติกันมาไม่ว่าจะเป็นฝ่ายภิกษุหรือภิกษุณีก็ตาม

ข) การขออภัยของภิกษุณี

เมื่อภิกษุณีผู้ต้องอาบัติสังฆาติเสสประพฤติมานัตครบ ๑๕ ราตรีแล้ว จึงกล่าวเก็บมานัต ๓ ครั้งว่า “วตตนิกขิปามิ มานตตนิกขิปามิ”^{๑๑๙}จากนั้นจึงไปขออภัย เป็นการยอมรับว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ หรือการเรียกเข้าหมู่กับภิกษุสงฆ์วิสติวรรค ๓ ครั้งว่า

^{๑๑๕}กรมการศาสนา, พระวินัยปิฎกจุลวรรค ปรีวาสนันธกะ, (พระนคร : การศาสนา, ๒๕๐๐), หน้า ๒๒๗-๒๓๓)

^{๑๑๖}วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/บทนำ [๑๕].

^{๑๑๗}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๗๓.

^{๑๑๘}วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/บทนำ [๑๖].

^{๑๑๙}สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๓, หน้า ๒๗๖.

“อห้อยเย เอก์อาปตตี อาปชชีคามนตร์สาห์สงฆ์ เอกีสสา อาปตติยา คามนฺตรายปกขมานตตยาจี ฯ ตสสา เม สงฺโฆ เอกีสสา อาปตติยา คามนฺตรายปกขมานตตาทาสี ฯ สาห้อยยา จินณมานตตา สงฆ็อพภานํ ยาจามิ ฯ”^{๑๑๔}

แปลว่า ข้าแต่พระคุณเจ้าทั้งหลาย ข้าพเจ้าต้องอาบัติตัวหนึ่งชื่อคามนฺตระ ข้าพเจ้าได้ขอปักษมานัตเพื่ออาบัติตัวหนึ่งชื่อคามนฺตระแล้ว สงฆ์ก็ได้ให้ปักษมานัตเพื่ออาบัติตัวหนึ่งชื่อคามนฺตระแล้ว ข้าแต่พระคุณเจ้าทั้งหลาย ข้าพเจ้าได้ประพติมานัตครบแล้ว จึงขออภานต่อภิกษุสงฆ์ จากนั้นภิกษุผู้มีความฉลาดสามารถ จะประกาศในท่ามกลางสงฆ์ด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจาต่อไป

หลังจากที่ภิกษุสงฆ์ได้ให้อภานเสร็จสิ้นแล้ว ภิกษุณีนุรูปนั้นก็กลับเป็นผู้บริสุทธิ ตามเดิมสามารถอยู่ร่วมกับหมู่คณะปฏิบัติศาสนกิจเพื่อพระพุทธศาสนาต่อไป^{๑๑๕}

การประพติมานตฺรณิ ภิกษุณีต้องอาบัติสังฆาทิเสสข้อใดข้อหนึ่งใน ๑๗ ข้อ ขณะกำลังประพติมานัต (เพื่อจะออกจากอาบัติสังฆาทิเสสนั้น) ภิกษุณีนุรูปนั้นจะต้องไม่อยู่ลำพังเพียงผู้เดียว ทรงอนุญาตให้สมมติภิกษุณีนุรูปหนึ่งอยู่เป็นเพื่อนของเธอ ซึ่งวิธีสมมตินั้นต้องให้สงฆ์รับรอง โดยสวดประกาศให้ภิกษุณีสงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา มานัตที่ภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ให้แก่นาง ภิกษุณีเรียกว่า ปักษมานัต สงฆ์พึงให้กึ่งเดือน (๑๕ ราตรี) เท่านั้น ทั้งอาบัติที่ภิกษุณีนั้นปกปิดและมิได้ปกปิด ดังที่ตรัสว่า “ภิกษุณีผู้ล่วงละเมิด พึงประพติมานัตในอุทฺตสงฆ์” (สงฆ์สองฝ่ายคือทั้งภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์)^{๑๑๖} ในพระไตรปิฎกกล่าวว่า

ภิกษุณีสว่างละเมิดสิกขาบทใดสิกขาบทหนึ่งบรรดา ๑๗ สิกขาบทนี้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสแล้ว ต้องขอปักษมานัตต่อสงฆ์จำนวน ๔ รูปเป็นอย่างน้อยภายในวิหารสีมาหรือชันทสีมา แล้วประพติปักษมานัตเป็นเวลา ๑๕ ราตรี โดยไม่ต้องอยู่ปริวาสกรรม แม้จะปกปิดอาบัติไว้หรือไม่ปกปิดไว้ก็ตาม^{๑๑๗} การออกจากครุกาบัติ คือ มานัตที่ให้แก่ภิกษุณี ๑๕ ราตรี (ครึ่งปักษ์) จะปิดอาบัติไว้หรือมิได้ปิดไว้ก็ตาม พระวินัยกำหนดให้ขอและสมทานมานัตได้เลย

ถ้าต้องการอยู่แบบเก้บัวตกรักพึงเก้บัวตกรักมานานก่อนอรุณขึ้นจึงค่อยสมทานวัตรประพติมานัต ต้องแจ้งให้ภิกษุณีสงฆ์จำนวน ๔ รูป และภิกษุสงฆ์จำนวน ๔ รูปทราบทุกวันว่าตนประพติมานัต เมื่อภิกษุณีนั้นประพติปักษมานัตครบ ๑๕ ราตรีแล้วจึงขออภาน คือให้ภิกษุสงฆ์มีจำนวน ๒๐ รูปเรียกเข้าหมู่ชื่อว่า อภาน^{๑๑๘} การรับเข้าหมู่ เป็นขั้นตอนสุดท้ายแห่งมูลฐานวิธี คือระเบียบปฏิบัติในการออกจากครุกาบัติขึ้นสังฆาทิเสส^{๑๑๙}

^{๑๑๔}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๗.

^{๑๑๕}เสมอ บุญมา, “ภิกษุณีในพระพุทธศาสนา”, หน้า ๖๙-๗๔.

^{๑๑๖}ปัญญา ใช้บางยาง, ๔๐ ภิกษุณีพระอรหันต์, หน้า ๑๙.

^{๑๑๗}วิ.ภิกขุณี (ไทย) ๓/บทนา [๑๕].

^{๑๑๘}ดูรายละเอียดใน สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๔๖๕.

^{๑๑๙}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๔๒.

ดังนั้นเมื่อภิกษุณีต้องอาบัติสังฆาทิเสสแล้วปรารภนาที่จะออกจากอาบัตินั้นย่อมต้องทำสังฆกรรมทั้งฝ่ายภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ด้วยโดยไม่ต้องอยู่ปริวาสเหมือนภิกษุ แต่ต้องประพาศมานัต ๑๕ ราตรี และต้องบอกสงฆ์ทั้ง ๒ ฝ่ายจำนวนฝ่ายละ ๔ รูป เมื่อประพาศจนครบแล้วจึงประพาศวิภูฐานวิธี หรือขออภัยทานต่อสงฆ์ ๒๐ รูปเป็นการเรียกเข้าหมู่ขึ้นตอนสุดท้ายนั่นเอง

๓.๓ การให้ความเป็นธรรมต่อภิกษุณีตามพระวินัย

การให้ความเป็นธรรมไม่ว่าจะเป็นภิกษุหรือภิกษุณีถือว่าเป็นเรื่องที่หมู่สงฆ์จะต้องวินิจฉัยไปตามความถูกต้องและเป็นธรรม แต่ในที่นี้ผู้วิจัยแบ่งประเด็นไว้เป็น ๒ อย่าง ในลักษณะที่ชอบธรรมและไม่ชอบธรรมไปตามการลงโทษและการระงับนั้น ดังนี้

ก) การลงโทษและการระงับนิคคกรรมที่ชอบธรรม

๑) ลงโทษและระงับนิคคกรรมโดยเว้นจากลักษณะและความบกพร่องแห่งกรรม ๑๘ ประการเป็นกรรมที่ทำโดยไม่ชอบธรรมเพราะบกพร่องด้านตัวบุคคลที่ลงโทษและบุคคลที่ถูกลงโทษมี ๑๓ ประการ และกรรมที่ไม่ชอบธรรมเพราะลักษณะการทำความกรรม ๕ รวมเป็น ๑๘ มีในข้อถัดไป

๒) ลงโทษและระงับนิคคกรรมแก่บุคคลผู้ควรลงและควรระงับนิคคกรรมนั้นๆ เช่น ลงและระงับตชชะนียกรรมแก่ภิกษุผู้ควรลงและควรระงับตชชะนียกรรม

๓) ลงโทษและระงับนิคคกรรมพร้อมเพรียงกันโดยชอบธรรม^{๑๒๐}

คำว่า “ชอบธรรม” หมายถึง ถูกต้องตามหลักการที่วางไว้ในพระไตรปิฎก เช่น สงฆ์ทำญัตติจุตตุตถกรรมโดยตั้งญัตติ ๑ ครั้งก่อนแล้วสวดกรรมวาจา ๓ ครั้ง^{๑๒๑}กรรมที่เป็นสังฆกรรมนี้เมื่อทำถูกต้องแล้วย่อมเป็นผลดีต่อหมู่คณะ และเป็นการแสดงถึงความเคารพต่อพระวินัยบัญญัติด้วย ดังที่ท่านกล่าวไว้ในหนังสือมงคลสูตรว่าธรรมชาตอันใดเป็นเครื่องนำออกเสียซึ่งโทษทางกายและวาจาธรรมชาตนั้นชื่อว่าวินัย^{๑๒๒}

ข) การลงและการระงับนิคคกรรมที่ไม่ชอบธรรม

เรื่องที่มีอยู่ในจัมเปยยขันธกะท่านได้กล่าวถึงกรรมที่ชอบธรรมไม่ชอบธรรมไว้ถึง ๑๘ ประการ ท่านแบ่งเป็นลักษณะการทำความกรรมกับกรรมที่บกพร่องด้านตัวบุคคลไว้ กรรมที่ทำโดยไม่ชอบธรรมเพราะลักษณะการทำความกรรม ๕ ประการ คือ

- ๑) กรรมแบ่งพวกโดยไม่ชอบธรรม
- ๒) กรรมพร้อมเพรียงกันโดยไม่ชอบธรรม
- ๓) กรรมแบ่งพวกโดยชอบธรรม
- ๔) กรรมแบ่งพวกโดยธรรมปฏิรูป

^{๑๒๐}วิมหา (ไทย) ๕/บทนำ [๔๖].

^{๑๒๑}วิมหา (ไทย) ๕/บทนำ [๔๓].

^{๑๒๒}พระครูปัญญามณี (อ่อน), คัมภีร์มงคลที่ป็นแปล, เนื่องในงานอายุวัฒนมงคล ๘๘ ปี ๒๑ กันยายน ๒๕๕๔ พระธรรมมิ่งคลาจารย์ วิ. (ทอง สิริมจฺโล), (นนทบุรี : ทวีพิมพ์ดี, ม.ป.ป.), หน้า ๑๑๔.

๕) กรรมพร้อมเพรียงกันโดยธรรมปฏิรูป^{๑๒๓}

กรรมที่ทำโดยไม่ชอบธรรมเพราะบกพร่องด้านตัวบุคคลที่ลงโทษและบุคคลที่ถูกลงโทษมี ๑๓ ประการ ดังนี้ คือ

- ๑) ภาษุรูปเดียวลงนิคคกรรมแก่ภาษุรูปเดียว
- ๒) ภาษุรูปเดียวลงนิคคกรรมแก่ภาษุ ๒ รูป
- ๓) ภาษุรูปเดียวลงนิคคกรรมแก่ภาษุหลายรูป (๓ รูป)
- ๔) ภาษุรูปเดียวลงนิคคกรรมแก่สงฆ์
- ๕) ภาษุ ๒ รูปลงนิคคกรรมแก่ภาษุรูปเดียว
- ๖) ภาษุ ๒ รูปลงนิคคกรรมแก่ภาษุ ๒ รูป
- ๗) ภาษุ ๒ รูปลงนิคคกรรมแก่ภาษุหลายรูป (๓ รูป)
- ๘) ภาษุ ๒ รูปลงนิคคกรรมแก่สงฆ์
- ๙) ภาษุหลายรูป (๓ รูป) ลงนิคคกรรมแก่ภาษุรูปเดียว
- ๑๐) ภาษุหลายรูป (๓ รูป) ลงนิคคกรรมแก่ภาษุ ๒ รูป
- ๑๑) ภาษุหลายรูป (๓ รูป) ลงนิคคกรรมแก่ภาษุหลายรูป (๓ รูป)
- ๑๒) ภาษุหลายรูป (๓ รูป) ลงนิคคกรรมแก่สงฆ์
- ๑๓) สงฆ์ลงนิคคกรรมแก่สงฆ์^{๑๒๔}

กรรมที่กล่าวมาทั้งหมดเหล่านี้ พระผู้มีพระภาคตรัสว่าไม่ชอบด้วยธรรม และไม่จัดว่าเป็นกรรมภาษุหรือภาษุณีไม่ควรทำท่านยังกล่าวอีกว่า มีกรรม ๕ ประการที่เป็นทั้งลักษณะที่ชอบและไม่ชอบธรรมคล้ายกันกับที่อธิบายแล้วเพียงแต่มีคำว่า พร้อมเพรียงเข้ามาเพิ่ม มีดังนี้

- ๑) กรรมแบ่งพวกโดยไม่ชอบธรรม (อัมมวัคคกัมมะ)
- ๒) กรรมพร้อมเพรียงกันโดยไม่ชอบธรรม (อัมมสมัคคกัมมะ)
- ๓) กรรมแบ่งพวกโดยชอบธรรม (ัมมวัคคกัมมะ)
- ๔) กรรมแบ่งพวกโดยธรรมปฏิรูป (ัมมปฏิรูปกวัคคกัมมะ)
- ๕) กรรมพร้อมเพรียงกันโดยธรรมปฏิรูป (ัมมปฏิรูปกสมัคคกัมมะ) และกรรมที่ชอบธรรมมี ๑ อย่าง คือ กรรมที่พร้อมเพรียงกันโดยชอบธรรม^{๑๒๕}

คำว่า ไม่ชอบธรรม หมายถึง ไม่ถูกต้องตามหลักการที่วางไว้ในพระไตรปิฎก^{๑๒๖} ความถูกต้องชอบธรรมตามพระวินัยนั้นมีหลักฐานเรื่องการทำสังฆกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอุปสมบทที่เรียกว่าญัตติจตุตถกรรมท่านกล่าวว่า

^{๑๒๓}วิ.มหา (ไทย) ๕/บทนำ [๔๑].

^{๑๒๔}วิ.มหา (ไทย) ๕/บทนำ [๔๒].

^{๑๒๕}วิ.มหา (ไทย) ๕/บทนำ [๔๒] [๔๓].

^{๑๒๖}วิ.อ. (ไทย) ๓/๓๗๘/๒๓๙.

ยุติจุดตถกรรมมีหลัก คือ “ตั้งยุติ ๑ ครั้ง และสวดกรรมวาจา ๓ ครั้ง” ถ้าสงฆ์ทำผิดไปจากนี้ เช่น ตั้งยุติ ๒ ครั้ง และไม่สวดกรรมวาจา นี้ถือว่าไม่ชอบธรรม^{๑๒๗}

๓.๓.๑ การระงับอธิกรณ์

การระงับอธิกรณ์เป็นเรื่องที่พระพุทธองค์ต้องเรียกประชุมเมื่อมีเรื่องเกิดขึ้นในแต่ละครั้ง หากภิกษุหรือภิกษุณี ทำให้มีอธิกรณ์เกิดขึ้น โดยใช้หลักของการระงับอธิกรณ์ ๗ ประการ และการระงับเรื่องที่เกิดขึ้นนั้น ต้องเป็นไปตามลำดับ เช่น ระงับแบบใช้สัมมุขาวินัยเป็นเครื่องระงับ ระงับแบบสติวินัย เป็นการยกเอาสติขึ้นเป็นหลัก คือ กิริยาที่สงฆ์สวดประกาศให้สมมติแก่พระอรหันต์ว่า เป็นผู้มีสติเต็มที่ เพื่อระงับอธิกรณ์ที่มีผู้โจทก์ท่านด้วยศีลวิบัติ หมายความว่า จำเลยเป็นพระอรหันต์ สงฆ์เห็นว่าไม่เป็นฐานะที่จำเลยจะทำล่วงละเมิดได้ดังที่โจทก์กล่าวหา จึงมีการสวดกรรมวาจาประกาศความข้อนี้ไว้เรียกว่า สติวัย เป็นระเบียบที่ยกเอาสติขึ้นเป็นหลักเป็นต้นดังในพระไตรปิฎกพระพุทธองค์ทรงบัญญัติและตรัสต่อภิกษุณีไว้ว่า

แม่เจ้าทั้งหลาย ธรรมคืออธิกรณ์สมณะ ๗ เหล่านี้มาถึงวาระที่จะยกขึ้นแสดงเป็นข้อๆ ตามลำดับเพื่อระงับอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นแล้วๆ

- ๑) พึงให้สัมมุขาวินัย
- ๒) พึงให้สติวินัย
- ๓) พึงให้อมุพหวินัย
- ๔) พึงให้ปฎิญาตกรณะ
- ๕) พึงให้เยภยยลิกา
- ๖) พึงให้ตัสสปายลิกา
- ๗) พึงให้ติณวัตถการกวินัย^{๑๒๘}

บทสรุปแม่เจ้าทั้งหลาย ธรรมคืออธิกรณ์สมณะ ๗ อย่าง ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้วข้าพเจ้าขอถามแม่เจ้าทั้งหลายในธรรมคืออธิกรณ์สมณะเหล่านั้นว่า “แม่เจ้าทั้งหลายบริสุทธิ์แล้วหรือ”

ข้าพเจ้าขอถามเป็นครั้งที่ ๒ ว่า “แม่เจ้าทั้งหลายบริสุทธิ์แล้วหรือ”

ข้าพเจ้าขอถามเป็นครั้งที่ ๓ ว่า “แม่เจ้าทั้งหลายบริสุทธิ์แล้วหรือ”

แม่เจ้าทั้งหลายบริสุทธิ์แล้วในธรรมคืออธิกรณ์สมณะ ๗ เหล่านี้ เพราะฉะนั้นจึงนึ่งข้าพเจ้าขอถือความนึ่งนั้นเป็นมตอย่างนี้^{๑๒๙}

^{๑๒๗}ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๕/๓๘๗/๒๗๑-๒๗๒.

^{๑๒๘}สัมมุขาวินัย วิธีตัดสินในที่พร้อมหน้าสงฆ์ พร้อมหน้าบุคคล พร้อมหน้าวัตถุ และพร้อมหน้าธรรม สติวินัยวิธีตัดสินโดยประกาศสมมติให้ว่าเป็นพระอริยะผู้มีสติสมบูรณ์ อมุพหวินัย วิธีตัดสินโดยยกประโยชน์ให้ว่าต้องอาบัติในขณะที่เป็นบ้า ปฎิญาตกรณะ วิธีตัดสินตามคำรับของจำเลย เยภยยลิกา วิธีตัดสิน ตามเสียงข้างมาก ตัสสปายลิกา วิธีตัดสินโดยการลงโทษแก่ผู้ทำผิด ติณวัตถการกะ วิธีตัดสินโดยการ ประนีประนอม

อธิกรณ์ ๔ ประการระงับด้วยอธิกรณ์สมณะแต่ละอย่าง คือ วิวาทาธิกรณ์ ระงับด้วยสัมมุขาวินัยและเยภยยลิกา อนุวาทาธิกรณ์ ระงับด้วยสัมมุขาวินัยและเยภยยลิกา อาปัตตาธิกรณ์ ระงับด้วยสัมมุขาวินัยปฎิญาตกรณะ และติณวัตถการกะ กิจจาธิกรณ์ ระงับด้วยสัมมุขาวินัย (กงขา.อ. ๓๓๘-๓๓๙ คูอง.ทุก. ๒๐/๒๐๒-๒๐๓/๑๒๓).

๓.๓.๒ บุคคลตัวอย่างผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสฝ่ายภิกษุณีสงฆ์

๑) สังฆาทิเสส สิกขาบทที่ ๑ ว่าด้วยการก่อคดีพิพาทกัน เรื่องอุบาสกกับภิกษุณีชื่อ ฤทธนันทา^{๑๐๐} เป็นผู้ชอบก่อคดีพิพาทจนเหตุเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถีดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

๒) สังฆาทิเสส สิกขาบทที่ ๔ ว่าด้วยการเรียภิกษุณีที่ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนีย กรรมเข้าหมู่ คือ เรื่องภิกษุณีจันทกาลิ^{๑๐๑} เหตุเกิดที่กรุงสาวัตถี เพราะภิกษุณีฤทธนันทา ไปเรียภิกษุณีที่สงฆ์พร้อมเพรียงกันโดยธรรมโดยวินัย มาลงอุกเขปนียกรรม

๓) สังฆาทิเสส สิกขาบทที่ ๕ ว่าด้วยการรับโภชนะจากมือชายผู้กำหนด เรื่องภิกษุณีชื่อ สุนทรินันทา^{๑๐๒} เหตุเกิดที่กรุงสาวัตถีสิกขาบท ข้อนี้ไม่ว่าจะเป็นภิกษุหรือภิกษุณี เมื่อมีกำหนดห้ามสัมผัสหรือจับต้อง หมายความว่า มีความกำหนดทั้ง ๒ ฝ่าย แต่ถ้าภิกษุและภิกษุณี มีความยินดีอีกด้วยต้องอาบัติสังฆาทิเสสอีกสิกขาบท ๑ คือ ภิกษุยินดีการลูบคลำสัมผัสจับต้องร่างกาย ย่อมเป็นโทษ คือ ต้องอาบัติสังฆาทิเสสทันที ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

พระพุทธองค์จะทรงบัญญัติสิกขาบทสังฆาทิเสสขึ้นมาในแต่ละครั้งนั้น ต้องมีผู้ทำก่อน หมายความว่า ต้องมีผู้ทำหรือประพฤตสิ่งที่ไม่ดีสร้างความเสียหายให้ทั้งตนเอง และหมู่สงฆ์โดยส่วนรวม และเกี่ยวข้องกับทางบ้านเมืองด้วย แล้วแต่กรณีในแต่ละสิกขาบทนั้นๆ

การที่ภิกษุณีเป็นต้นเรื่องในการบัญญัติสิกขาบทสังฆาทิเสสในแต่ละครั้ง ไม่เหมือนกันทำผิดครั้งที่ ๑ ทรงบัญญัติ ๑ ข้อ ไปเรื่อยๆ ทุกครั้ง และบางสิกขาบทภิกษุณีผู้เป็นต้นบัญญัติเป็นรูปเดียวกันทำผิดเป็นอาบัติสังฆาทิเสสหลายครั้งแต่คนละข้อก็มี ดังบุคคลตัวอย่าง เช่น ว่าด้วยการก่อคดีพิพาท เรื่องอุบาสกกับภิกษุณีฤทธนันทาเป็นต้น

ภิกษุณีผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสที่เป็นบุคคลตัวอย่างมีหลายรูปที่ล่วงละเมิดพระบัญญัติ และบุคคลเหล่านั้นเป็นตัวอย่างต้นบัญญัติ เมื่อพระองค์บัญญัติสิกขาบทที่ภิกษุณีนั้นทำผิดแล้วภิกษุณีท่านอื่นประพฤติละเมิดต้องสังฆาทิเสส ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

๓.๓.๓ ประโยชน์ที่ได้รับความเป็นธรรมจากพุทธบัญญัติ

ความเป็นธรรมที่พระพุทธองค์บัญญัติพระธรรมวินัยขึ้นมานั้น เพื่อความประพฤติที่ดีงาม และความเป็นอยู่ของหมู่ภิกษุและภิกษุณีที่มีกฎเกณฑ์มีกรอบระเบียบวินัย เป็นการไม่ให้มีการเอาเปรียบกันทั้งภิกษุและภิกษุณี แม้เมื่อมีการทำผิดพระพุทธองค์ย่อมลงโทษไปตามความเป็นธรรมและเหมาะสมตามความหนักเบาของการกระทำนั้นๆ พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อความเป็นธรรมและอาศัยอำนาจเป็นประโยชน์โดย ดังนี้

ก) ทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อประโยชน์ ๑๐ ประการฝ่ายภิกษุสงฆ์

^{๑๐๐}วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๑๒๔๒/๔๐๐.

^{๑๐๑}วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๖๗๘-๖๘๑/๒๕-๒๙.

^{๑๐๒}วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๖๙๔-๖๙๗/๔๑-๔๔.

^{๑๐๓}วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๖๙๙-๗๐๐/๔๕-๔๗.

“ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้ เราจะบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย โดยอาศัยอำนาจ ประโยชน์ ๑๐ ประการ คือ

- ๑) เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์
- ๒) เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์
- ๓) เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก
- ๔) เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม
- ๕) เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน
- ๖) เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต
- ๗) เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส
- ๘) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่ไม่เลื่อมใสแล้ว
- ๙) เพื่อความตั้งมั่นแห่งสังฆธรรม
- ๑๐) เพื่อเอื้อเฟื้อวินัย”^{๓๓๓} แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทขึ้นแสดงดังนี้

ก็ ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก^{๓๓๔}หาสังวาสมิได้สิกขาบทนี้ พระผู้มีพระภาค ทรงบัญญัติไว้แก่ภิกษุทั้งหลายอย่างนี้^{๓๓๕}

ข) ทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อประโยชน์ ๑๐ ประการฝ่ายภิกษุณีสงฆ์

เรื่องการบัญญัติพระวินัยด้วยการอาศัยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการฝ่ายภิกษุณีนี้ เพราะปรารถนาเรื่องของสุนทรินันทาผู้มีความกำหนดยินดีการถูกต้องกายกับชายผู้กำหนดเหมือนกันภิกษุทั้งหลายพากันตำหนิภิกษุณีสุนทรินันทาโดยประการต่างๆ แล้วจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบพระองค์จึงบัญญัติพระวินัยสิกขาบทขึ้นว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ทราบว่า ภิกษุณีสุนทรินันทากำหนดยินดีการถูกต้องกายกับชายผู้กำหนดจริงหรือ” พวกภิกษุทูลรับว่า “จริง พระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงดำนิว่า “ภิกษุทั้งหลาย การกระทำของภิกษุณีสุนทรินันทาไม่สมควร ไม่คล้อยตาม ไม่เหมาะสม ไม่ใช่กิจของสมณะใช้ไม่ได้ ไม่ควรทำ โฉนภิกษุณีสุนทรินันทาผู้กำหนดยินดีการถูกต้องกายกับชายผู้กำหนดเล่า ภิกษุทั้งหลาย การกระทำอย่างนี้ มิได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใสหรือ ทำคนที่ไม่เลื่อมใสอยู่แล้วให้เลื่อมใสยิ่งขึ้นได้เลย ที่จริงกลับจะทำให้คนที่ไม่เลื่อมใสก็ไม่เลื่อมใสไปเลย คนที่ไม่เลื่อมใสอยู่แล้วบางพวกก็จะกลายเป็นอื่นไป”

^{๓๓๓}ข้อ ๑,๒ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวมคือสงฆ์ข้อ ๓,๔ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่บุคคล ข้อ ๕,๖ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่ความบริสุทธิ์หรือแก่ชีวิตข้อ ๗,๘ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่ประชาชนข้อ ๙,๑๐ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่พระศาสนาข้อ ๑๐ คำว่า “เพื่อเอื้อเฟื้อวินัย” หมายถึง เพื่อเชิดชู คำจุน ปรคับปกครองพระวินัย ๔ อย่าง คือสังวรวินัย ปหานวินัย สมถวินัย บัญญัติวินัย (วิ.อ. ๑/๓๙/๒๓๖-๒๓๗).

^{๓๓๔}เป็นผู้พ่ายแพ้ ถึงความพ่ายแพ้ คือ เป็นผู้เคลื่อนไหว พลัดตก เหนินห่างจากพระสังฆธรรม (สารตถ.ฎีกา. ๒/๕๕/๑๐๓-๑๐๔),ปาราชิกศัพท์นั้น หมายถึงตัวสิกขาบท หมายถึงตัวอาบัติ หมายถึงบุคคล ในที่นี้หมายถึงบุคคล (วิ.อ. ๑/๕๕/๒๓๗).

^{๓๓๕}วิ.มหา. (ไทย) ๑๓๙-/๔๐/๒๘-๒๙.

ครั้นพระผู้มีพระภาคทรงดำหนิภิกษุณีสุนทรินันทาโดยประการต่างๆ แล้วได้ตรัสโทษแห่งความเป็นคนเลี้ยงยาก บำรุงยาก มักราก ไม่สันโดษ ความคลุกคลีความเกียจคร้าน ตรัสคุณแห่งความเป็นคนเลี้ยงง่าย บำรุงง่าย มักราก สันโดษความขัดเกลา ความกำจัดกิเลส อาการน่าเลื่อมใส การไม่สะสม การปรารภความเพียรโดยประการต่างๆ ทรงแสดงธรรมมีกถาแก่ภิกษุทั้งหลายให้เหมาะสมให้คล้อยตามกับเรื่องนั้น แล้วรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้ เราจะบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุณีทั้งหลาย โดยอาศัยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ คือ

- ๑) เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์
- ๒) เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์
- ๓) เพื่อชมภิกษุณีผู้เกื้อยาก
- ๔) เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุณีผู้มีศีลดีงาม
- ๕) เพื่อความปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน
- ๖) เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต
- ๗) เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส
- ๘) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่เลื่อมใสแล้ว
- ๙) เพื่อความตั้งมั่นแห่งศีลธรรม
- ๑๐) เพื่อเอื้อเฟื้อวินัย^{๓๖}

หลังจากทรงบัญญัติพระวินัยเพราะปรารภเรื่องของสุนทรินันทา ผู้มีความกำหนดยินดีการถูกต้องกายกับชายผู้กำหนดเหมือนกันแล้วจึงทรงสั่งว่า

ก็ภิกษุณีใดกำหนดยินดีการจับต้อง การลูบคลำ การจับ การต้องหรือการบีบของชายผู้กำหนดบริเวณใต้รากขวัญ^{๓๗} หมายถึง ลงมาเหนือเข้าขึ้นไป แม้ภิกษุณีนี้เป็นปาราชิกที่ชื่อว่าอุพภชาณุมณฑลิกา^{๓๘}หาสังวาสมิได้^{๓๙}

๓.๔ บทสรุป

การที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระวินัยขึ้นมานั้นภิกษุณีสงฆ์มีข้อวัตรและสิกขาบทที่จะต้องถือปฏิบัติมากกว่า ภิกษุสงฆ์ หากมีการล่วงละเมิดเป็นอาบัติสังฆาติเสสแล้ว ต้องทำสังฆกรรมโดยอาศัยสงฆ์ในการออกจากอาบัตินั้น แต่ฝ่ายภิกษุณีสงฆ์ต้องทำสังฆกรรม ๒ ฝ่าย คือ ทั้งฝ่ายภิกษุณีสงฆ์และฝ่ายภิกษุสงฆ์ด้วยไปตามขั้นตอนที่กล่าวแล้วข้างต้น แต่การลงโทษตามพระวินัยบัญญัตินั้น ไม่ว่าจะ เป็นภิกษุสงฆ์หรือภิกษุณีสงฆ์ก็ตาม เมื่อทำผิดแล้วต้องทำตามกฎเกณฑ์ที่ทรงบัญญัติไว้ และการ

^{๓๖}วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๖๕๖-๖๕๗/๔-๕.

^{๓๗}ใต้รากขวัญ คือได้ส่วนของร่างกายที่เรียกว่า ไหล่ปลาร้า

^{๓๘}คำว่า“อุพภชาณุมณฑลิกา” แปลว่า บริเวณเหนือเข้า แม้บริเวณเหนือข้อศอกก็รวมอยู่กับบริเวณเหนือเข้า คำนี้เป็นชื่อเรียกภิกษุณีผู้ต้องอาบัติปาราชิกสิกขาบทนี้ (วิ.อ. ๒/๖๕๗-๘/๔๖๓).

^{๓๙}วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๖๕๗/๕.

บัญญัติสิกขาบทสังฆาติเสสขึ้นมานั้น เพื่อประโยชน์และความดีงามในการอยู่ร่วมกันของหมู่สงฆ์ เมื่อกล่าวโดยย่อแล้วสามารถสรุปได้เป็น ๓ ประเด็น ดังนี้

๑) บัญญัติขึ้นเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตัวบุคคลหมายความว่า ตัวบุคคลไม่ว่าจะเป็นภิกษุหรือภิกษุณีก็ตาม เมื่อประพฤติตามแล้วเป็นการขัดเกลาจิตใจให้เบาบางลง และนำไปสู่จุดสูงสุดได้

๒) บัญญัติขึ้นเพื่อให้เกิดประโยชน์โดยรวม ทั้งภิกษุสงฆ์ ภิกษุณีสงฆ์ และคฤหัสถ์ทั่วไป หมายความว่า ทำให้คนทั่วไปเกิดความเลื่อมใสต่อหมู่สงฆ์ผู้ประพฤติดีงามตามพระวินัย ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใสย่อมเลื่อมใสยิ่งขึ้นไป และที่สำคัญยิ่ง คือ เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม

๓) เป็นอานิสงส์เกื้อกูลนำไปสู่การบรรลุธรรมได้